

सत्यमेव जयते

महाराष्ट्र शासन राजपत्र

असाधारण भाग चार-ब

वर्ष १२, अंक ९८]

गुरुवार, जून २५, २०२६/आषाढ ४, शके १९४८

[पृष्ठे ६३, किंमत : रुपये ९.००

असाधारण क्रमांक ३७८

प्राधिकृत प्रकाशन

महाराष्ट्र शासनाने महाराष्ट्र अधिनियमान्वये तयार केलेले
(भाग एक, एक-अ आणि एक-ल यांमध्ये प्रसिद्ध केलेले नियम व आदेश यांव्यतिरिक्त) नियम व आदेश.

नियोजन विभाग

मंत्रालय, मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक, मुंबई ४०० ०३२, दिनांक २५ जून, २०२६.

अधिसूचना

महाराष्ट्र रोजगार हमी अधिनियम, १९७७

क्रमांक रोहयो-२०२६/प्र.क्र. ९१/२६/रोहयो-१.— महाराष्ट्र रोजगार हमी (सुधारणा) अध्यादेश, २०२६ (२०२६ चा महा. अध्या. क्र.८) नुसार सुधारीत केलेल्या महाराष्ट्र रोजगार हमी अधिनियम, १९७७ (१९७८ चा महा. २०) याच्या कलम ३-अ च्या पोट-कलम (१) द्वारे, प्रदान करण्यात आलेले अधिकार व त्यास समर्थ करणाऱ्या इतर सर्व अधिकारांचा वापर करून, महाराष्ट्र शासन, याद्वारे, पुढील योजना अधिसूचित करित आहे :-

प्रकरण एक

प्रारंभिक

१. **संक्षिप्त नाव व प्रारंभ.-** (१) या योजनेस, 'महाराष्ट्र रोजगार हमी (विकसित भारत-रोजगार व आजीविका हमी अभियान [ग्रामीण] योजना), २०२६' असे म्हणावे.

(२) ती, दिनांक १ जुलै २०२६ पासून अंमलात येईल.

२. **व्याख्या.-** (१) या योजनेत, संदर्भानुसार अन्यथा दुसरा अर्थ आवश्यक नसेल तर,-

(क) "अधिनियम" याचा अर्थ, महाराष्ट्र रोजगार हमी अधिनियम, १९७७ (१९७८ चा महा. २०), असा आहे;

(ख) "केंद्र पुरस्कृत योजना" म्हणजे, विकसित भारत-रोजगार व आजीविका हमी अभियान [ग्रामीण] कायदा, २०२५ (२०२५ चा ३६) (यापुढे ज्याचा उल्लेख "केंद्रीय अधिनियम" असा करण्यात आला आहे) च्या कलम २ मधील खंड (ड) नुसार नेमुन दिलेला अर्थ, असा आहे;

(ग) “केंद्रीय परिषद” याचा अर्थ, केंद्रीय अधिनियमाच्या कलम १२ अन्वये घटित करण्यात आलेली ‘केंद्रीय ग्रामीण रोजगार हमी परिषद’, असा आहे;

(घ) “प्रमाणकानुसारी वाटप” याचा अर्थ, अधिनियमाच्या कलम १२-अ अन्वये घटित करण्यात आलेल्या ‘महाराष्ट्र राज्य व्ही बी-जी राम जी निधी’ मधील केंद्र सरकारचे योगदान, असा आहे;

(ङ) “विकसित भारत राष्ट्रीय ग्रामीण पायाभूत सुविधा संच” म्हणजे केंद्रीय अधिनियमाच्या कलम २ मधील खंड (फ) नुसार नेमून दिलेला अर्थ असा आहे.

(च) “विकसित ग्रामपंचायत आराखडा” याचा अर्थ, केंद्रीय अधिनियमाच्या कलम २ मधील खंड (ब) नुसार नेमून दिलेला अर्थ असा आहे.

(छ) “काम” याचा अर्थ, केंद्रीय अधिनियमाच्या कलम २ मधील खंड (म) नुसार नेमून दिलेला अर्थ असा आहे.

(२) या योजनांमध्ये वापरले गेलेले परंतु व्याख्या न केलेले शब्द व शब्दप्रयोग यांचे अर्थ, अनुक्रमे महाराष्ट्र ग्रामपंचायत अधिनियम (१९५९ चा ३); महाराष्ट्र जिल्हा परिषदा व पंचायत समित्या अधिनियम, १९६१ (१९६२ चा महा. ५); महाराष्ट्र नगरपरिषदा, नगरपंचायती व औद्योगिक नगरी अधिनियम, १९६५ (१९६५ चा महा. ४०); महाराष्ट्र रोजगार हमी अधिनियम, १९७७ (१९७८ चा महा. २०) व विकसित भारत-रोजगार व आजीविका हमी अभियान (ग्रामीण) अधिनियम, २०२५ (२०२५ चा ३६) यामध्ये त्यांना नेमून दिलेल्या अर्थानुसार असतील.

प्रकरण दोन

उद्दिष्टे व मार्गदर्शक तत्त्वे

३. **उद्दिष्टे.**— या योजनांची उद्दिष्टे पुढीलप्रमाणे आहेत:-

(१) (क) अकुशल अंगमेहनतीचे काम करण्यासाठी स्वतःहून तयार असलेल्या ग्रामीण कुटुंबाच्या प्रौढ सदस्यांना प्रत्येक वित्तीय वर्षात एकशे पंचवीस दिवसांच्या वाढीव सांविधिक रोजगाराची हमी देऊन, त्याद्वारे विस्तारित आजीविका सुरक्षा आराखड्यामध्ये अधिक परिणामकारकपणे सहभागी होण्यासाठी सक्षम करून, विकसित भारत @ २०४७- राष्ट्रीय दृष्टिवेध याच्याशी सुसंगत ग्रामीण विकास आराखडा सुसंगत करणे, हे या अधिनियमाचे प्राथमिक उद्दिष्ट आहे;

(ख) याव्यतिरिक्त, राज्य सरकार, उत्पादक व टिकाऊ मालमत्ता निर्माण करण्यासाठी, गरिबांच्या उपजीविका संसाधनाचा पाया मजबूत करण्यासाठी; सामाजिक समावेशन सक्रियपणे सुनिश्चित करण्यासाठी; आणि पंचायत राज संस्था मजबूत करण्यासाठी, मुसळधार पाऊस, पूर, भूकंप, दुष्काळ, टंचाई, चक्रीवादळ इत्यादी नैसर्गिक आपत्तींमुळे निर्माण झालेल्या परिस्थितीचा सामना करण्यासाठी, वर नमूद केलेल्या सांविधिक हमीव्यतिरिक्त ग्रामीण कुटुंबातील प्रत्येक प्रौढ सदस्याला काम मिळवून देण्यासाठी तरतुदी करील.

(२) पाण्याची संबंधित कामे, मुख्य ग्रामीण पायाभूत सुविधा, उपजीविकेच्या संबंधित पायाभूत सुविधा आणि हवामानविषयक तीव्र घटना सौम्य करण्यासाठी विशेष कामे याद्वारे जल सुरक्षेवर विशेष लक्ष केंद्रित करण्यासह, विकसित भारत राष्ट्रीय पायाभूत सुविधा संचय निर्माण करण्यासाठी सार्वजनिक कामांद्वारे सक्षमीकरण, वाढ, अभिसरण आणि संपृक्ती यांवर लक्ष केंद्रित करणे.

(३) कृषी हंगामादरम्यान रोजगार हमी वेतनासाठी पर्याप्त शेतमजूर उपलब्धता सुकर करणे आणि अधिनियमान्वये ग्रामीण कुटुंबाच्या कामाच्या अधिकाराचे अनुपालन सुनिश्चित करणे.

(४) ‘महाराष्ट्र राज्य व्ही बी-जी राम जी निधी’, अंतर्गत हाती घेण्यात येणाऱ्या कामांसाठी ग्रामपंचायतीच्या बदलत्या गरजा भागविण्यासाठी, अभिसरण, संपृक्ती चालित नियोजनांचे आणि भू-स्थान प्रणाली, डिजिटल सार्वजनिक पायाभूत सुविधा, जिल्हा आणि राज्य नियोजन यंत्रणा यांद्वारे सक्षम असलेल्या, प्रधानमंत्री गती शक्तीसोबत एकात्मिक केलेल्या विकसित ग्रामपंचायत योजनांमार्फत संपूर्ण शासकीय वितरणांचे संस्थाकरण करणे. अशा योजना गट, जिल्हा, राज्य आणि राष्ट्रीय स्तरांवर एकत्रित करणे.

(५) ‘महाराष्ट्र राज्य व्ही बी - जी राम जी निधी’, अंतर्गत हाती घेण्यात आलेल्या कामांची अंमलबजावणी करताना, प्रशासन, विविध स्तरांवर बायोमेट्रिक अधिप्रमाणन करणे, जागतिक दर्जाची प्रणाली आधारित किंवा भ्रमणध्वनी आधारित कार्यक्षेत्र संनियंत्रण करणे, वास्तव वेळ व्यवस्थापन माहिती प्रणाली डॅशबोर्ड, उत्तरलक्षी सार्वजनिक प्रकटन करणे आणि नियोजन, लेखा परीक्षण आणि लबाडीचा धोका कमी करणे

यांसाठी कृत्रिम बुद्धिमत्तेचा वापर करणे यांसह सर्वसमावेशक डिजिटल परिसंस्थेमार्फत प्रशासन, उत्तरदायित्व आणि नागरिकांचा सहभाग यांचे आधुनिकीकरण करणे.

प्रकरण तीन

हमी, कालमर्यादा आणि अटी

४. हमी.- (१) केंद्रीय अधिनियमाच्या कलम ५ च्या पोट-कलम (१) अन्वये हमी दिल्याप्रमाणे, राज्य शासन ग्रामीण क्षेत्रात, प्रौढ व्यक्ती अकुशल अंगमेहनतीचे काम करण्यास स्वतः होऊन तयार असतील अशा प्रत्येक कुटुंबाला काम पुरवील आणि त्याव्यतिरिक्त आणखी काम मिळवून देण्यासाठी तरतूद करील.

(२) या योजनेखाली ज्या व्यक्तीने तिला दिलेले काम केले असेल, अशा प्रत्येक व्यक्तीस प्रत्येक दिवसाच्या कामासाठी वेतन दराप्रमाणे वेतन मिळण्याचा अधिकार असेल.

(३) दैनंदिन वेतनाचे संवितरण दर आठवड्याला केले जाईल किंवा कोणत्याही परिस्थितीत असे काम केल्याच्या दिनांकापासून पंधरवड्यापेक्षा अधिक उशिरा होणार नाही अशा रीतीने केले जाईल.

(४) या योजनेखाली रोजगारासाठी अर्ज करणारा अर्जदार, त्याचा रोजगार मिळण्याची विनंती करणारा अर्ज केल्यापासून पंधरा दिवसांच्या आत किंवा आगाऊ केलेल्या अर्जाच्या बाबतीत ज्या दिनांकापासून रोजगार मागितला आहे त्या दिनांकापासून, यापैकी जे नंतरचे असेल तोपर्यंत, असा रोजगार पुरविला गेला नाही, तर तो या अधिनियमाच्या कलम ३-ड च्या तरतुदीनुसार दैनिक बेरोजगार भत्ता मिळण्यास हक्कदार असेल.

(५) हजेरीपट बंद झाल्याच्या दिनांकापासून पंधरा दिवसांच्या आत वेतनाचे प्रदान न केल्यास, वेतन मागणारे हे, हजेरीपट बंद झाल्याच्या सोळाव्या दिवसापासून विलंबाच्या प्रत्येक दिवसासाठी, न दिलेल्या वेतनाच्या ०.०५ टक्के दराने विलंबाबद्दल भरपाई मिळण्यास हक्कदार असतील.

५. मागणीसाठी अटी.- (१) नोंदणीकृत कुटुंबातील प्रत्येक प्रौढ व्यक्ती, जिचे नाव ग्रामीण रोजगार हमी पत्रिकेमध्ये आहे, ती, योजनेखाली अकुशल अंगमेहनतीच्या कामासाठी अर्ज करण्यास हक्कदार असेल; आणि अशा प्रत्येक अर्जाची सक्तीने नोंदणी केली जाईल आणि दिनांकासह पावती दिली जाईल, जिची नोंद दिलेल्या डिजिटल प्लॅटफॉर्मवर केली जाईल.

(२) राज्य शासन, दुर्बल घटकांच्या गरजांची सक्रियपणे पडताळणी करील आणि त्यांना काम पुरवील.

(३) कामासाठीचा अर्ज, तोंडी किंवा लेखी असू शकतो आणि तो प्रभाग सदस्य किंवा ग्रामपंचायत किंवा कार्यक्रम अधिकारी यांच्याकडे किंवा राज्य शासनाने प्राधिकृत केलेल्या कोणत्याही व्यक्तीकडे किंवा डिजिटल प्लॅटफॉर्मद्वारे किंवा राज्य शासनाने प्राधिकृत केलेल्या इतर कोणत्याही माध्यमातून करता येईल.

(४) कामासाठीचे अर्ज, वैयक्तिकरीत्या किंवा गटासाठी एकत्रितपणे दाखल करता येतील.

प्रकरण चार

नियोजन आराखडा

६. विकसित ग्रामपंचायत योजना (व्ही जी पी पी).- (१) सहभाग आणि पुराव्यावर आधारित प्रक्रियेद्वारे ग्रामपंचायतीने तयार केलेली भविष्याभिमुख, अभिसरण-आधारित स्थानिक विकास योजना ही 'विकसित भारत @ २०४७' च्या संकल्पनेशी सुसंगत, असेल आणि 'महाराष्ट्र राज्य व्ही बी - जी राम जी निधी' अंतर्गत हाती घ्यावयाच्या कामांसाठी या योजनेखालील कामांची निश्चिती आणि प्राधान्यक्रम ठरविण्यासाठी आधार म्हणून काम करील.

(२) 'महाराष्ट्र राज्य व्ही बी- जी राम जी निधी' अंतर्गत हाती घ्यावयाच्या कामांसाठी, विनिर्दिष्ट कार्यपद्धतीनुसार पंचायती राज संस्थेच्या प्रत्येक स्तरावर एक पद्धतशीर आणि सहभागी नियोजन प्रक्रिया राबविली जाईल. विकसित ग्रामपंचायत योजना या भौगोलिक माहिती प्रणाली-आधारित साधने, पीएम गती शक्ती स्तर आणि इतर डिजिटल सार्वजनिक पायाभूत सुविधांचा वापर करून ग्रामपंचायतीकडून तयार करण्यात येतील आणि मान्यतेसाठी ग्रामसभेपुढे ठेवण्यात येतील. तालुका, जिल्हा किंवा इतर अंमलबजावणी अभिकरणांच्या स्तरावर इतर पंचायतींद्वारे हाती घेण्याचे प्रस्तावित असलेले कामेदेखील अपेक्षित उत्पादने आणि निष्पत्तींसह संबंधित पंचायतीपुढे ठेवले जातील. क्षेत्रीय प्राधान्यक्रम, व्यापक ग्रामीण विकास धोरणे आणि सर्व ग्रामपंचायतींमधील पात्र मत्ता आणि निष्पत्तींच्या सर्वसमावेशक व्याप्तीसाठी संपृक्तता-आधारित नियोजनाशी सुसंगतता सुनिश्चित करण्यासाठी विकसित ग्रामपंचायत योजना तालुका, जिल्हा आणि राज्य स्तरावर एकत्रित केल्या जातील. विकसित ग्रामपंचायत योजनांमधून उदयास येणारी सर्व कामे 'विकसित भारत-राष्ट्रीय ग्रामीण पायाभूत सुविधा संचय' मध्ये एकत्रित केली जातील.

(३) प्रत्येक ग्रामपंचायत, पंचायतींच्या बदलत्या गरजा पूर्ण करण्यासाठी शहरी भागांशी असलेली जवळीक यासह इतर विकास मापदंडांवर आधारित निश्चित केलेल्या आपल्या वर्गीकरणाच्या श्रेणी अ, ब, क, इत्यादीच्या आधारावर संपृक्तता-पद्धती योजना तयार करील. अशी सर्व कामे केवळ 'पीएम गती शक्ती', भौगोलिक माहिती प्रणाली-आधारित साधने आणि इतर डिजिटल सार्वजनिक पायाभूत सुविधांचा वापर करून तयार केलेल्या मंजूर विकसित ग्रामपंचायत योजनेमधूनच घेतली जातील.

(४) 'महाराष्ट्र राज्य व्ही बी - जी राम जी निधी' अंतर्गत हाती घ्यावयाच्या कामांसाठी वार्षिक आराखडे प्रमाणकानुसारी वाटपाच्या आधारे तयार करता येतील.

(५) महाराष्ट्र राज्य व्ही बी - जी राम जी निधी अंतर्गत हाती घ्यावयाची कामे विविध केंद्रीय, राज्य आणि स्थानिक योजनांच्या अभिसरणातून विकसित ग्रामपंचायत अंमलबजावणी केल्या जाणाऱ्या योजनांमध्ये निश्चित करण्यात येतील. योजनांच्या अभिसरणातून अशा हाती घ्यावयाच्या योजना केंद्र शासनाद्वारे अधिसूचित केल्या जातील.

(६) विकसित ग्रामपंचायत योजना तयार करताना आणि मजुरांची वार्षिक मागणी करताना, महाराष्ट्र राज्य व्ही बी- जी राम जी निधी अंतर्गत हाती घ्यावयाचे कोणतेही काम अधिसूचित शेतीच्या ऐन हंगामात अंमलबजावणीसाठी प्रस्तावित केले जाणार नाही. अधिनियमाच्या कलम ३ अन्वये कुटुंबाला ग्रामीण रोजगाराची वैधानिक हमी लागू करण्याच्या प्रयोजनासाठी, महाराष्ट्र राज्य, अधिनियमाच्या कलम १२ च्या पोट-कलम (१) अन्वये घटित केलेल्या रोजगार हमी निधी अंतर्गत काम मिळवून देण्यासाठी तरतुदी करील.

७. अभिसरण आणि एकात्मिक नियोजनाचा आराखडा.- ग्रामीण क्षेत्रांत हाती घेतलेल्या सर्व कामांचे सुसंगत नियोजन, अंमलबजावणी आणि सनियंत्रण करण्यासाठी एक एकात्मिक अभिसरण आराखडा तयार करण्यात येईल आणि या प्रयोजनासाठी :

(१) अभिसरण आणि संपृक्तता-आधारित नियोजनाच्या प्रयोजनासाठी, केंद्र सरकारकडून अधिसूचित करण्यात येतील अशा सर्व केंद्रीय, राज्य किंवा स्थानिक योजना विकसित ग्रामपंचायत योजनांवर आधारित एकात्मिक नियोजन प्रक्रियेच्या अंतर्गत आणल्या जातील.

(२) विद्यमान सर्व मत्ता आणि प्रस्तावित कामांची, - मग त्यांना या योजनेखाली निधी दिला असेल किंवा इतर कोणत्याही केंद्रीय, राज्य किंवा स्थानिक योजनेद्वारे निधी दिला असेल, त्यांची निर्देशित डिजिटल पोर्टलचा वापर करून विकसित भारत-राष्ट्रीय ग्रामीण पायाभूत सुविधा संचाद्वारे अनिवार्यपणे नोंदणी करण्यात येईल

आणि त्यांचा मागोवा घेण्यात येईल, जो ग्रामीण सार्वजनिक कामांची सर्वसमावेशक नोंदवही ठेवील, दुबारपणास प्रतिबंध करील, विभागीय गुंतवणुकीचे एकत्रीकरण करील आणि सर्व कामांना संपृक्तता निष्पत्तीशी सुसंगत करील.

(३) जलसुरक्षा, मूलभूत ग्रामीण पायाभूत सुविधा, उपजीविकेशी संबंधित पायाभूत सुविधा आणि अत्यंत तीव्र हवामानाच्या घटनांचे दुष्परिणाम कमी करण्यासाठीची विशेष कामे यांचा समावेश असलेल्या ग्रामीण सार्वजनिक कामांसाठी एकच डिजिटल जाळे; आणि सर्व नियोजन यांमध्ये विकसित ग्रामपंचायत योजना तयार करण्यापासून सुरू होणाऱ्या खालच्या स्तरापासून-वरच्या स्तरापर्यंतच्या प्रक्रियेचे काटेकोरपणे अनुसरण करण्यात येईल, ज्या योजना अनुक्रमे तालुका, जिल्हा आणि राज्य स्तरावर एकत्रित केल्या जातील आणि एकत्रित राज्य योजना मान्यतेसाठी राज्यस्तरीय सुकाणू समितीपुढे ठेवण्यात येईल. महाराष्ट्र राज्य व्ही बी- जी राम जी राज्य निधीअंतर्गत हाती घेण्यात येणाऱ्या कामांसाठी प्रमाणकानुसारी वाटपाच्या आधारे वार्षिक आराखडे तयार करण्यात येतील.

(४) विकसित भारत राष्ट्रीय ग्रामीण पायाभूत सुविधा संच, प्राधान्यक्रमानुसार, पायाभूत सुविधांतील त्रुटी, कामांच्या संकल्पनांचे प्रमाणीकरण निश्चित करून आणि सार्वजनिक गुंतवणुकीच्या योगदानातून ग्रामपंचायत, तालुका व जिल्हा स्तरांवर समाधानकारक उद्दिष्टपूर्तीची सुनिश्चिती करून, राज्ये, जिल्हे व पंचायतराज संस्था यांना मार्गदर्शन करील.

(५) ही संस्थात्मक रचना, 'एकल-योजना, बहु-निधी दृष्टिकोन सुनिश्चित करील, विविध विभाग व योजना यांमधील अभिसरणास प्रोत्साहन देईल आणि ग्रामीण विकासाशी संबंधित सर्व प्रयत्नांना उत्पादक, लवचिक व परिवर्तनकारी ग्रामीण मालमत्ता निर्माण करण्याच्या विकसित भारत @ २०४७ च्या दृष्टिवेधाशी सुसंगत ठेवील.

प्रकरण ५

राज्य संस्थात्मक रचना

८. राज्य ग्रामीण रोजगार हमी परिषद.-(१) राज्य स्तरावर, "महाराष्ट्र राज्य ग्रामीण रोजगार हमी परिषद" नावाची एक राज्य ग्रामीण रोजगार हमी परिषद असेल. महाराष्ट्र राज्य ग्रामीण रोजगार हमी परिषदेची एक राज्यस्तरीय सर्वसाधारण सभा असेल, ज्यामध्ये खालील पदाधिकारी आणि सदस्य यांचा समावेश असेल, :-

(एक) मुख्यमंत्री, महाराष्ट्र राज्य - अध्यक्ष.

(दोन) मंत्री, रोजगार हमी योजना - उपाध्यक्ष.

(तीन) मंत्री, वित्त, जलसंपदा, महसूल व वने, जलसंधारण, सार्वजनिक बांधकाम, कृषी, आदिवासी व अनुसूचित जाती कल्याण, कामगार, विधि व न्याय, समाजकल्याण, नियोजन, ग्रामीण विकास व पंचायती राज आणि महाराष्ट्र शासनाचे इतर संबंधित विभाग.

(चार) मुख्य सचिव, महाराष्ट्र शासन.

(पाच) संबंधित विभागांचे सचिव किंवा प्रधान सचिव किंवा अपर मुख्य सचिव.

(सहा) आयुक्त, विकसित भारत—रोजगार व आजीविका हमी अभियान (ग्रामीण)- महाराष्ट्र - सदस्य सचिव.

(सात) राज्य शासनाद्वारे नामनिर्देशित करण्यात आलेले किमान पंधरा अशासकीय सदस्य, पंचायती राज संस्थांचे प्रतिनिधी, अशासकीय संस्थांचे प्रतिनिधी आणि समाजातील दुर्बल घटकांचे प्रतिनिधी.

(२) ज्या अटी व शर्तीच्या अधीन राहून राज्य परिषदेचे अध्यक्ष आणि सदस्यांची नियुक्ती करण्यात येईल त्या अटी व शर्ती आणि परिषदेच्या बैठकांची वेळ, ठिकाण व कार्यपद्धती (अशा बैठकांमधील गणसंख्येसह) नियम म्हणून स्वतंत्रपणे अधिसूचित करण्यात येईल.

(३) महाराष्ट्र राज्य ग्रामीण रोजगार हमी परिषदेची कर्तव्ये आणि कार्ये खालीलप्रमाणे असतील,-

(एक) योजनेशी संबंधित सर्व बाबींविषयी तसेच राज्यातील तिच्या अंमलबजावणीविषयी राज्य शासनास सल्ला देणे;

(दोन) संनियंत्रण आणि तक्रार निवारण यंत्रणांचा वेळोवेळी आढावा घेणे आणि त्यामध्ये सुधारणा सुचविणे;

(तीन) राज्यामध्ये, अधिनियम आणि योजनेच्या अंमलबजावणीवर संनियंत्रण ठेवणे आणि अशा अंमलबजावणीत केंद्रीय परिषदेबरोबर समन्वय साधणे;

(चार) राज्य शासनाकडून राज्य विधिमंडळासमोर सादर करण्यात येणारा वार्षिक अहवाल तयार करणे;

(पाच) केंद्रीय परिषद किंवा राज्य शासन यांद्वारे सोपविलेले अन्य कोणतेही कर्तव्य किंवा कार्य पार पाडणे.

(४) राज्य परिषदेला, राज्यात कार्यरत असलेल्या योजनेचे मूल्यमापन करण्याचे आणि त्या प्रयोजनार्थ ग्रामीण अर्थव्यवस्था आणि राज्यातील योजना व कार्यक्रमांच्या अंमलबजावणीशी संबंधित सांख्यिकी माहिती संकलित करण्याचे किंवा संकलित करवून घेण्याचे अधिकार असतील.

१. राज्यस्तरीय सुकाणू समिती.-(१) राज्य स्तरावर, कार्यात्मक मार्गदर्शन, समन्वयन आणि योजनेच्या अंमलबजावणीचे संनियंत्रण करण्यासाठी एक राज्यस्तरीय सुकाणू समिती असेल.

(२) राज्यस्तरीय सुकाणू समितीच्या अध्यक्षस्थानी, राज्याचे मुख्य सचिव किंवा राज्य शासनाकडून नामनिर्देशित केलेल्या अपर मुख्य सचिवाच्या दर्जापेक्षा कमी दर्जा नसलेला अधिकारी असेल आणि त्यामध्ये पुढील सदस्यांचा समावेश असेल, :-

(एक) प्रधान सचिव किंवा सचिव, रोजगार हमी योजना (नियोजन) विभाग;

(दोन) आयुक्त, (विकसित भारत—रोजगार व आजीविका हमी अभियान (ग्रामीण)- महाराष्ट्र);

(तीन) राज्याच्या संबंधित विभागांचे प्रधान सचिव किंवा सचिव;

(चार) राज्य शासनाकडून निर्धारित करण्यात येईल अशा संख्येतील विषय-तज्ज्ञ ;

(पाच) तांत्रिक किंवा संशोधन संस्थांचे प्रतिनिधी; आणि

(सहा) ग्रामविकास विभाग, ग्रामविकास मंत्रालय, भारत सरकार यांच्याकडून नामनिर्देशित केलेला एक सदस्य.

(३) राज्यस्तरीय सुकाणू समिती —

(एक) इतर कार्यक्रमांसोबत राज्यव्यापी नियोजन आणि अभिसरण यावर देखरेख ठेवील;

(दोन) जिल्ह्यांच्या कामगिरीचा आढावा घेईल आणि एकत्रित राज्य आराखडा वेळेवर तयार केला जाईल याची सुनिश्चिती करील;

(तीन) राष्ट्रस्तरीय सुकाणू समितीशी समन्वय साधील आणि तिच्याकडून दिलेल्या निदेशांची अंमलबजावणी करील;

(चार) राज्य स्तरावर, डिजिटल प्रणाली, संनियंत्रण व्यवस्था आणि प्रक्रियात्मक सुधारणा यांना पाठबळ देईल; आणि

(पाच) राज्य शासनाद्वारे सोपविलेली अशी इतर कार्ये पार पाडील.

१०. मध्यवर्ती पंचायती.- (१) अधिनियमान्वये तयार करण्यात आलेल्या योजनेचे नियोजन, अंमलबजावणी आणि संनियंत्रण करण्यासाठी जिल्हा, पंचायत समिती आणि ग्राम स्तरांवरील पंचायतीही, प्रमुख प्राधिकरणे असतील.

(२) जिल्हा स्तरावरील पंचायत, जिल्ह्यातील योजनेच्या अंमलबजावणीवर देखरेख ठेवील आणि समन्वय साधील, ज्यामध्ये जिल्हा स्तरावरील एकत्रित आराखड्याला अंतिम रूप देणे आणि मान्यता देणे, कामांचे पर्यवेक्षण आणि संनियंत्रण करणे, अभिसरण सुनिश्चित करणे आणि राज्य शासनाद्वारे सोपविलेली अशी इतर कार्ये पार पाडणे, यांचा समावेश असेल.

(३) पंचायत समिती स्तरावरील पंचायत, एकत्रित तालुका आराखडा तयार करील व तो अंतिम करील, ग्रामपंचायतींना नियोजन व अंमलबजावणीत साहाय्य करील, ग्रामपंचायत व तालुका स्तरावरील कामांचे पर्यवेक्षण करील, आणि प्रचालनकार्य विभागांशी अभिसरण सुलभ करील.

(४) महाराष्ट्र राज्य व्ही बी-जी राम जी निधी अंतर्गत हाती घेण्यात येणाऱ्या कामांसाठी वार्षिक आराखडे हे निकषाधारित वाटपानुसार तयार केले जातील.

(५) ग्रामपंचायत, कुटुंबांची नोंदणी करील, कामासाठीचे अर्ज स्वीकारील व त्यावर प्रक्रिया करील, विकसित ग्रामपंचायत आराखडा तयार करील, तिच्याकडे सोपवलेली कार्ये पार पाडील, राज्य शासनाद्वारे विनिर्दिष्ट केलेले अभिलेख जतन करील, आणि या योजनेअंतर्गत तिच्यावर सोपविलेल्या अश्या अन्य जबाबदाऱ्या पार पाडील.

११. जिल्हा कार्यक्रम समन्वयक (डीपीसी).- (१) जिल्ह्यातील योजनेच्या अंमलबजावणीसाठी जिल्हाधिकाऱ्यास 'जिल्हा कार्यक्रम समन्वयक' म्हणून पदनिर्देशित करण्यात येईल.

(२) जिल्हा कार्यक्रम समन्वयक, या योजनेच्या तरतुदी आणि त्यान्वये केलेल्या नियमांनुसार योजनेच्या जिल्ह्यातील अंमलबजावणीसाठी जबाबदार असेल.

(३) जिल्हा कार्यक्रम समन्वयकाची कार्ये खालीलप्रमाणे असतील:—

(एक) जिल्हा कार्यक्रम समन्वयक, जिल्ह्याच्या एकूण आराखड्याचे एकत्रीकरण करण्यासाठी आणि त्याला अंतिम रूप देण्यासाठी जबाबदार असेल आणि तो, या अधिनियमाच्या तरतुदीनुसार जिल्हा स्तरावर योजनेच्या अभिसरण, अंमलबजावणी, आणि संनियंत्रण यांवर देखरेख ठेवील ;

(दोन) जिल्हा कार्यक्रम समन्वयक, या योजनेच्या तरतुदींचे आणि राज्य शासनाने दिलेले निदेश व मार्गदर्शक तत्वांचे अनुपालन करण्याची सुनिश्चिती करील, आणि डिजिटल, भू-क्षेत्रीय (जिओस्पाशियल) आणि संनियंत्रण प्रणालीशी संबंधित आहेत त्या योजनांसह योजनेच्या कालबद्ध आणि प्रभावी अंमलबजावणी करण्यासाठी, आवश्यक असे अशी प्रशासकीय मान्यता आणि मंजूरी देईल ;

(तीन) जिल्हा कार्यक्रम समन्वयक, कार्यक्रम अधिकाऱ्यांशी समन्वय साधील, आणि या अधिनियमान्वये व योजनेन्वये स्थापित केलेली संनियंत्रण संरचना, व्यवस्थापन माहिती प्रणाली (एमआयएस) आणि उत्तरदायित्व यंत्रणा यांचा वापर करून त्यांच्या कामगिरीचा आढावा घेईल, संनियंत्रण आणि पर्यवेक्षण करील;

(चार) जिल्हा कार्यक्रम समन्वयक, योजनेअन्वये हाती घेतलेल्या कामांची नियतकालीक तपासणी करील, गुणवत्ता आणि उत्पादकता मानकांच्या पालनाची सुनिश्चिती करील आणि राज्य शासनाने निर्गमित किंवा

अधिसूचित केलेल्या डिजिटल सार्वजनिक पायाभूत सुविधा आणि निर्देशित तक्रार निवारण प्रणाली यांच्या माध्यमातून अर्जदारांच्या तक्रारींचे निवारण करील.

(४) जिल्हा कार्यक्रम समन्वयक, मंजूर विकसित ग्रामपंचायत योजना, एकत्रित पंचायत समिती योजना आणि जिल्हा परिषदेकडून प्राप्त झालेले प्रस्ताव एकत्रित करून आपल्या अधिकार क्षेत्रातील जिल्ह्यासाठी एक एकत्रित आराखडा तयार करील.

१२. जिल्हा कार्यक्रम संयुक्त समन्वयक.- जिल्हा परिषदेच्या मुख्य कार्यकारी अधिकाऱ्याला किंवा राज्य शासन ठरवील अशा योग्य दर्जाच्या इतर कोणत्याही जिल्हास्तरीय अधिकाऱ्याला, 'जिल्हा कार्यक्रम संयुक्त समन्वयक' म्हणून नियुक्त केले जाईल. जिल्हा कार्यक्रम संयुक्त समन्वयक अधिनियमान्वये आणि संबंधित जिल्हा परिषद, पंचायत समिती आणि ग्रामपंचायतीच्या संदर्भात त्या अधिनियमान्वये केलेल्या योजनेन्वये, जिल्हा कार्यक्रम समन्वयकाला योजनेच्या अंमलबजावणीत आणि त्याची कार्ये पार पाडण्यात मदत करील. राज्य शासन, जिल्हा कार्यक्रम समन्वयक आणि जिल्हा कार्यक्रम संयुक्त समन्वयक यांना अधिनियमान्वये त्यांची कार्ये पार पाडण्यासाठी आवश्यक ते प्रशासकीय आणि वित्तीय अधिकार प्रदान करील.

कार्यक्रम अधिकारी (गट स्तर).- (१) योजनेच्या तालुक्यातील अंमलबजावणीसाठी तहसीलदाराला किंवा राज्य शासन ठरवील अशा योग्य दर्जाच्या इतर कोणत्याही अधिकाऱ्याला 'कार्यक्रम अधिकारी' म्हणून नियुक्त केले जाईल. पंचायत समितीच्या गट विकास अधिकाऱ्याला किंवा राज्य शासन ठरवील अशा योग्य दर्जाच्या इतर कोणत्याही तालुकास्तरीय अधिकाऱ्याला 'संयुक्त कार्यक्रम अधिकारी' म्हणून नियुक्त केले जाईल:

परंतु असे की, राज्य शासनास, पंचायत समिती क्षेत्रातील कोणत्याही ग्रामीण भागासाठी योग्य दर्जाच्या कोणत्याही अधिकाऱ्याला 'अतिरिक्त किंवा विशेष कार्यक्रम अधिकारी' म्हणून देखील नियुक्त करता येईल.

(२) कार्यक्रम अधिकारी आणि संयुक्त कार्यक्रम अधिकारी हे, राज्य शासन किंवा जिल्हा कार्यक्रम समन्वयक आदेशाद्वारे निदेश देतील त्याप्रमाणे, अधिनियमान्वये आणि त्याखालील नियमांस अनुसरून पंचायत समितीला तिची कार्ये पार पाडण्यास मदत करतील.

(३) राज्य शासनास, आदेशाद्वारे, कार्यक्रम अधिकाऱ्याची सर्व किंवा कोणतीही कार्ये संयुक्त कार्यक्रम अधिकारी, अतिरिक्त कार्यक्रम अधिकारी किंवा विशेष कार्यक्रम अधिकारी यांच्याद्वारे पार पाडण्याचे निदेश देता येईल.

(४) कार्यक्रम अधिकारी, आपल्या अधिकारक्षेत्राच्या परिसरातील कामांतून निर्माण होणाऱ्या रोजगाराच्या संधींची व रोजगाराच्या मागणीची सांगड घालण्यासाठी जबाबदार असेल.

(५) कार्यक्रम अधिकारी मंजूर विकसित ग्रामपंचायत योजना आणि ग्रामपंचायतीकडून प्राप्त झालेले प्रस्ताव एकत्रित करून आपल्या अधिकारक्षेत्रातील गटासाठी एक एकत्रित आराखडा तयार करील.

(६) खंड (२) च्या सर्वसामान्यतेला बाध न आणता, कार्यक्रम अधिकाऱ्याच्या कार्यामध्ये खालील बाबींचा समावेश असेल—

(एक) गटातील ग्रामपंचायती आणि स्थानिक संस्थांसह इतर अंमलबजावणी अभिकरणांद्वारे हाती घेण्यात आलेल्या सर्व कामांवर आणि प्रकल्पांचे सनियंत्रण करणे, आणि ते विकसित ग्रामपंचायत योजनांशी सुसंगत असल्याचे सुनिश्चित करणे;

- (दोन) अधिनियमाच्या तरतुदीनुसार पात्र कुटुंबांना बेरोजगारी भत्ता मंजूर करणे आणि त्याचे प्रदान सुनिश्चित करणे;
- (तीन) राज्य शासनाद्वारे विहित केल्याप्रमाणे डिजिटल आणि बायोमेट्रिक प्रमाणित प्रदान प्रणालींचा समावेश असलेल्या योजनेन्वये काम करणाऱ्या गटातील सर्व मजुरांना वेळेवर आणि योग्य मजुरी प्रदान सुनिश्चित करणे;
- (चार) प्रत्येक ग्रामपंचायतीच्या अधिकार क्षेत्रातील सर्व कामांचे ग्रामसभेद्वारे नियमित सामाजिक लेखापरीक्षण करणे, आणि अशा लेखापरीक्षणातून उद्भवलेल्या आक्षेपांवर आणि निष्कर्षांवर कालबद्ध योग्य कारवाई केली जाईल याची खात्री करणे;
- (पाच) अधिनियमाच्या कलम ६-१ च अन्वये स्थापिलेल्या तक्रार निवारण यंत्रणेद्वारे गटातील योजनेच्या अंमलबजावणीशी संबंधित सर्व गाऱ्हाणी आणि तक्रारी यांचा वेळेवर निपटारा करणे;
- (सहा) गटांतर्गत हाती घेतलेल्या सर्व कामांचे भू-अंकन (जिओ-टॅगिंग), डिजिटल अभिलेखन आणि व्यवस्थापन माहिती प्रणालीवर (एमआयएस) अहवाल देणे, तसेच अधिनियमान्वये राज्य शासनाने विहित केलेल्या संनियंत्रण, उत्पादकता आणि पारदर्शकता संरचनेचे अनुपालन सुनिश्चित करणे;
- (सात) संपृक्तता-आधारित नियोजन आणि योजनेअंतर्गत कामांच्या अंमलबजावणीला पाठबळ देण्यासाठी गट स्तरावर आंतर-विभागीय अभिसरण सुलभ करणे; आणि
- (आठ) या अधिनियमान्वये जिल्हा कार्यक्रम समन्वयक आणि राज्य शासन यांच्याद्वारे, त्याला सोपविलेले इतर कोणतेही कार्य पार पाडणे.
- (७) कार्यक्रम अधिकारी, जिल्हा कार्यक्रम समन्वयकाच्या निदेशन, नियंत्रण आणि अधीक्षणाखाली आपले कार्य पार पाडेल.

१३. ग्रामपंचायतीच्या जबाबदाऱ्या.- ग्रामपंचायत, महाराष्ट्र राज्य व्हीबी — जी राम जी निधी, अंतर्गत हाती घ्यावयाच्या कामांच्या अंमलबजावणीच्या संदर्भात खालील बाबींसाठी जबाबदार असेल—

- (एक) कुटुंबांची नोंदणी करणे आणि ग्रामीण रोजगार हमी पत्रिका जारी करणे;
- (दोन) कामासाठीचे अर्ज स्वीकारणे आणि ग्रामीण रोजगार हमी पत्रिकांचे अभिलेख जतन करणे;
- (तीन) विकसित ग्रामपंचायत योजना तयार करणे;
- (चार) प्रत्येक ग्रामपंचायत, ग्रामसभा आणि प्रभाग सभांच्या शिफारशींचा विचार केल्यानंतर, कामांची मागणी लक्षात घेऊन, संपृक्तता तत्त्वावर विकसित ग्रामपंचायत योजना तयार करेल;
- (पाच) वार्षिक आराखडे हे प्रमाणकानुसारी वाटपाच्या आधारावर तयार केले जातील;
- (सहा) कार्यक्रम अधिकारी ग्रामपंचायतीमार्फत होणाऱ्या अंमलबजावणीसाठी योजनेअंतर्गत खर्चानुसार किमान पन्नास टक्के कामांचे वाटप करील;
- (सात) कार्यक्रम अधिकारी प्रत्येक ग्रामपंचायतीला खालील गोष्टींचा पुरवठा करेल,-
- (क) ग्रामपंचायतीने अंमलबजावणीसाठी मंजूर केलेल्या कामांचे हजेरीपट;
- (ख) ग्रामपंचायतीच्या रहिवाशांसाठी इतरत्र उपलब्ध असलेल्या रोजगाराच्या संधींची यादी;
- (आठ) ग्रामपंचायत अर्जदारांमध्ये रोजगाराच्या संधींचे वाटप करील आणि त्यांना कामावर हजर राहण्यास सांगील;
- (नऊ) योजनेअंतर्गत ग्रामपंचायतीने हाती घेतलेली कामे आवश्यक ती, तांत्रिक मानके आणि मापने यांनुसार असतील;

(दहा) कार्यक्रम अधिकाऱ्याने सोपविलेल्या कामांची अंमलबजावणी करणे; आणि
(अकरा) ग्रामपंचायत कार्यक्रम अधिकाऱ्याद्वारे मंजूर केल्याप्रमाणे, ग्रामपंचायत क्षेत्रातील विकसित ग्रामपंचायत योजनेमधून योजनेअंतर्गत कोणतेही काम हाती घेईल.

१४. ग्रामसभेद्वारे सामाजिक लेखापरीक्षा.- (१) ग्रामसभा, अधिनियमाच्या तरतुदीनुसार ग्रामपंचायतीच्या अधिकार क्षेत्रातील योजनेअंतर्गत हाती घेतलेल्या सर्व कामांच्या अंमलबजावणीचे संनियंत्रण करील आणि त्याचा आढावा घेईल.

(२) ग्रामसभा, ग्रामपंचायतीमध्ये योजनेअंतर्गत घेतलेल्या सर्व कामांची नियमित सामाजिक लेखापरीक्षा करील.

(३) ग्रामपंचायत, सामाजिक लेखापरीक्षेसाठी आवश्यक असलेले सर्व अभिलेख आणि दस्तऐवज ग्रामसभेला उपलब्ध करून देईल, ज्यामध्ये, हजेरीपट, देयके, प्रमाणके, मोजणी पुस्तके, मंजुरी आदेश, डिजिटल अभिलेख, भू-अंकन (जिओ-टॅग) केलेली छायाचित्रे आणि खात्यांची इतर सर्व संबंधित पुस्तके व कागदपत्रे, मग ती भौतिक किंवा इलेक्ट्रॉनिक स्वरूपात जतन केलेली असोत, समाविष्ट असतील.

प्रकरण सहा

नोंदणी आणि रोजगार हमी पत्रिका

१५. कुटुंबांची नोंदणी.- (१) कुटुंब नोंदणी.— कोणत्याही ग्रामीण भागात राहणाऱ्या आणि अकुशल अंगमेहनतीचे काम करण्यास इच्छुक असलेल्या, प्रत्येक कुटुंबातील प्रौढ सदस्यांना, कुटुंबाची नोंदणी आणि 'ग्रामीण रोजगार हमी पत्रिका' जारी करण्याच्या प्रयोजनार्थ, ते ज्या ग्रामपंचायतीच्या अधिकार क्षेत्रांतर्गत राहतात त्या ग्रामपंचायतीकडे कुटुंबातील सदस्यांची नावे, वय आणि पत्ता सादर करता येतील.

(२) जेथे कामाची मागणी करणारी व्यक्ती ही—

- (क) एकल महिला असेल; किंवा
- (ख) दिव्यांग व्यक्ती असेल; किंवा
- (ग) साठ वर्षांपेक्षा जास्त वयाची व्यक्ती असेल; किंवा
- (घ) बंधमुक्त झालेला कामगार असेल; किंवा
- (ङ) विशेषतः संवेदनक्षम जमात समूहातील व्यक्ती असेल; किंवा
- (च) तृतीयपंथी व्यक्ती असेल.

तेथे विशेष ग्रामीण रोजगार हमी पत्रिका असेल.

(३) एखाद्या विशिष्ट रंगाची विशेष ग्रामीण रोजगार हमी पत्रिका, ही लागू असलेल्या नियमांनुसार काम देणे, कामाचे मूल्यमापन करणे आणि कार्यस्थळावरील सुविधांबाबत विशेष संरक्षण सुनिश्चित करील.

१६. ग्रामीण रोजगार हमी पत्रिका जारी करणे.- (१) ग्रामपंचायतीकडे, असा अर्ज प्राप्त झाल्याच्या दिनांकापासून पंधरा दिवसांच्या आत, तिला योग्य वाटेल अशी चौकशी केल्यानंतर, ग्रामीण रोजगार हमी पत्रिका जारी करणे हे ग्रामपंचायतीचे कर्तव्य असेल. यामध्ये एक अनन्य 'ग्रामीण रोजगार हमी पत्रिका क्रमांक' असेल, ज्यामध्ये, कुटुंबातील नोंदणीकृत प्रौढ सदस्यांचा तपशील, त्यांची छायाचित्रे, बँक किंवा पोस्ट ऑफिसचा खातेक्रमांक, विमापत्र क्रमांक आणि असल्यास आधार क्रमांक समाविष्ट असतील.

(२) जारी केलेली ग्रामीण रोजगार हमी पत्रिका तीन वर्षांच्या कालावधीसाठी वैध असेल.

- (३) त्यानंतर योग्य पडताळणीअंती तिचे नूतनीकरण केले जाऊ शकते.
- (४) खालीलपैकी कोणत्याही कारणांशिवाय कोणतीही ग्रामीण रोजगार हमी पत्रिका रद्द केली जाणार नाही—
- (क) तिची दुबार प्रत आढळल्यास;
 - (ख) संपूर्ण कुटुंब, ग्रामपंचायतीच्या अधिकार क्षेत्राबाहेरील ठिकाणी कायमचे स्थलांतरित झाले असेल आणि आता त्या गावात राहत नसेल; किंवा
 - (ग) नोंदणीकृत कुटुंबातील सर्व प्रौढ सदस्यांचे निधन झाले असेल.
- (५) राज्य शासन या योजनेअंतर्गतच्या प्रमुख हमीची स्पष्ट नोंद खालीलप्रमाणे ठेवून, ग्रामीण रोजगार हमी पत्रिकेवरील खालील तपशील नियमितपणे अद्ययावत करण्याची व्यवस्था करील:—
- (क) जितक्या दिवसांसाठी कामाची मागणी केली होती ती संख्या;
 - (ख) वाटप केलेल्या कामाच्या दिवसांची संख्या;
 - (ग) हजेरी पट क्रमांकासह वाटप केलेल्या कामाचे वर्णन;
 - (घ) मोजणीचा तपशील;
 - (ङ) दिलेला बेरोजगारी भत्ता, कोणताही असल्यास, ;
 - (च) दिनांकनिहाय दिलेली मजुरीची रक्कम;
 - (छ) दिलेली विलंबाची भरपाई, कोणतीही असल्यास, ;
 - (ज) प्रदान केलेली मालमत्ता, कोणतीही असल्यास,.
- (६) या योजनेअंतर्गत तक्रार निवारण यंत्रणेच्या तरतुदीनुसार, तक्रारीचा निपटारा करण्यासाठी, प्रत्येक कामगाराला सर्व अंमलबजावणी स्तरांवर, एकतर आपले म्हणणे मांडण्याची आणि मौखिकरीत्या किंवा लेखी स्वरूपात कोणतीही तक्रार नोंदविण्याची संधी असेल.

१७. विस्थापनाच्या बाबतीत ग्रामीण रोजगार हमी पत्रिका देणे.- (१) या योजनेत काहीही अंतर्भूत असले तरी, पूर, चक्रीवादळ, त्सुनामी, भूकंप यांसारख्या राज्यातील नैसर्गिक आपत्तींच्या प्रसंगी, ज्यामुळे ग्रामीण लोकसंख्येचे मोठ्या प्रमाणावर विस्थापन झाले असेल तर, अशा प्रकारे बाधित झालेल्या क्षेत्रांच्या ग्रामीण कुटुंबातील प्रौढ सदस्यांना-

- (क) तात्पुरत्या पुनर्वसनाच्या क्षेत्रातील ग्रामपंचायतीकडून किंवा कार्यक्रम अधिकाऱ्याकडून नोंदणी करण्यासाठी आणि दिलेले ग्रामीण रोजगार हमी पत्रिका मिळण्यासाठी मागणी करता येईल;
 - (ख) तात्पुरत्या पुनर्वसनाच्या क्षेत्रातील कार्यक्रम अधिकाऱ्याकडे किंवा ग्रामपंचायतीकडे कामासाठी लेखी किंवा तोंडी अर्ज सादर करता येईल; आणि
 - (ग) पत्रिका गहाळ किंवा नष्ट झाल्यास पुन्हा नोंदणीसाठी आणि ग्रामीण रोजगार हमी पत्रिका पुन्हा मिळण्यासाठी अर्ज करता येईल.
- (२) अशा ग्रामीण रोजगार हमी पत्रिकांचा तपशील जिल्हा कार्यक्रम समन्वयकाला कळविण्यात येईल.
- (३) परिस्थिती पूर्वपदावर आल्यास, अशा प्रकारे दिलेले ग्रामीण रोजगार हमी पत्रिका राहण्याच्या मूळ ठिकाणी पुनर्पृष्ठांकित करण्यात येईल आणि मूळ ग्रामीण रोजगार हमी पत्रिका परत मिळाल्यावर ती एकत्रित करण्यात येतील.

(४) महाराष्ट्र राज्य व्हीबी-जी राम जी निधी' अंतर्गत हाती घ्यावयाच्या कामांसाठी प्रति कुटुंब १२५ दिवसांच्या रोजगार हमीची गणना करताना, उपलब्ध करून दिलेल्या रोजगाराच्या दिवसांची संख्या मोजण्यात येईल.

प्रकरण सात

कामाची मागणी आणि वाटप

१८. कामाची मागणी.- (१) ज्याचे नाव ग्रामीण रोजगार हमी पत्रिकेवर आहे असा नोंदणीकृत कुटुंबातील प्रत्येक प्रौढ सदस्य महाराष्ट्र राज्य व्हीबी-जी राम जी निधी अंतर्गत, हाती घ्यावयाच्या अकुशल अंगमेहनतीच्या कामांसाठी अर्ज करण्यास हक्कदार असेल; आणि अशा प्रत्येक अर्जाची अनिवार्यपणे नोंदणी करण्यात येईल आणि तारखेसह पावती देण्यात येईल, जिची नोंद दिलेल्या डिजिटल प्लॅटफॉर्मवर करण्यात येईल.

(२) राज्य, वंचित गटांच्या गरजांची सक्रियपणे पडताळणी करील आणि त्यांना काम उपलब्ध करून देईल.

(३) कामासाठीचा अर्ज तोंडी किंवा लेखी असू शकेल आणि तो प्रभाग सदस्य किंवा ग्रामपंचायत किंवा कार्यक्रम अधिकारी किंवा राज्य सरकारने प्राधिकृत केलेल्या कोणत्याही व्यक्तीकडे किंवा डिजिटल प्लॅटफॉर्मद्वारे किंवा राज्य सरकारने प्राधिकृत केलेल्या इतर कोणत्याही माध्यमाद्वारे केला जाऊ शकतो.

(४) कामासाठीचे अर्ज वैयक्तिकरीत्या किंवा गटासाठी एकत्रितपणे सादर केले जाऊ शकतात.

(५) अधिनियमाच्या कलम ३ नुसार, एखादी व्यक्ती, ज्या दिवसांच्या रोजगारासाठी अर्ज करू शकते, त्या दिवसांच्या संख्येवर किंवा तिला प्रत्यक्षात उपलब्ध करून दिलेल्या रोजगाराच्या दिवसांच्या संख्येवर कोणतीही मर्यादा असणार नाही.

(६) सामान्यतः, कामासाठीचे अर्ज, किमान सहा दिवसांच्या सलग कामासाठी असणे आवश्यक आहे.

(७) योजनेमध्ये आगाऊ अर्ज करण्याची तरतूद करण्यात येईल, म्हणजेच ज्या तारखेपासून रोजगाराची मागणी केली आहे त्या तारखेपूर्वी अर्ज सादर करता येईल.

(८) एकाच व्यक्तीकडून एकापेक्षा जास्त अर्ज सादर करण्यासाठी योजनेत तरतूद करण्यात येईल परंतु, ज्या कालावधीसाठी रोजगार मागितला आहे तो संबंधित कालावधी एकाच वेळी येणार नाही.

१९. कामाचे वाटप.- (१) ग्रामपंचायत आणि कार्यक्रम अधिकारी हे सुनिश्चित करतील की, प्रत्येक अर्जदाराला, अर्ज प्राप्त झाल्यापासून पंधरा दिवसांच्या आत किंवा आगाऊ अर्जाच्या बाबतीत, ज्या तारखेपासून त्याने काम मागितले असेल त्या तारखेच्या आत, यापैकी जी नंतरची असेल ती, योजनेच्या तरतुदीनुसार अंगमेहनतीचे काम देण्यात येईल.

(२) महिलांना अशा प्रकारे प्राधान्य दिले जाईल की, ज्यांनी महाराष्ट्र राज्य व्हीबी-जी राम जी निधी' अंतर्गत हाती घ्यावयाच्या कामांसाठी नोंदणी केली आहे आणि विनंती केली आहे अशा लाभार्थ्यांपैकी किमान एक तृतीयांश महिला असतील. एकल महिला आणि दिव्यांग व्यक्तींचा सहभाग वाढवण्यासाठी विशेष प्रयत्न करण्यात येतील.

(३) ज्यांना काम दिले गेले आहे अशा अर्जदारांना ग्रामीण रोजगार हमी पत्रिकेमध्ये दिलेल्या पत्त्यावर पत्र पाठवून किंवा इतर कोणत्याही प्रभावी संपर्क माध्यमाद्वारे किंवा जिल्हा, तालुका किंवा गाव पातळीवरील पंचायतीच्या कार्यालयात जाहीर नोटीस लाऊन लेखी स्वरूपात कळविण्यात येईल.

(४) ज्यांना काम दिले गेले आहे त्या व्यक्तींची यादी ग्रामपंचायतीच्या सूचना फलकावर आणि कार्यक्रम अधिकाऱ्याच्या कार्यालयात आणि कार्यक्रम अधिकाऱ्याला आवश्यक वाटेल अशा इतर ठिकाणी प्रदर्शित

करण्यात येईल आणि ही यादी राज्य शासन आणि स्वारस्य असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीला तपासणीसाठी खुली असेल.

(५) शक्य असेल तेथेवर, अर्जदार अर्ज करताना ज्या गावात राहत असेल, त्या गावाच्या पाच किलोमीटरच्या परिघामध्ये रोजगार उपलब्ध करून देण्यात येईल.

(६) जर कामासाठी किमान दहा कामगार उपलब्ध झाले तर महाराष्ट्र राज्य व्हीबी-जी राम जी निधी' अंतर्गत नवीन काम सुरू केले जाऊ शकते परंतु, राज्य शासनाने निश्चित केल्यानुसार, डोंगराळ क्षेत्रांतील आणि वनीकरणाच्या कामांच्या संदर्भातील नवीन कामांसाठी ही अट लागू असणार नाही.

(७) पाच किलोमीटरच्या परिघाबाहेर रोजगार उपलब्ध करून दिला असेल त्याबाबतीत, कामगारांना अतिरिक्त वाहतुकीचा आणि राहण्याचा खर्च भागवण्यासाठी मजुरीच्या दराच्या दहा टक्के अतिरिक्त मजुरी दिली जाईल.

(८) रोजगाराचा कालावधी एका आठवड्यात सलग किमान सहा दिवसांचा असेल, आणि सहा दिवसांपेक्षा जास्त नसेल.

प्रकरण आठ

हजेरीपट, उपस्थिती आणि मोजमाप

२०. हजेरीपट.- महाराष्ट्र राज्य व्हीबी-जी राम जी निधी' अंतर्गत हाती घ्यावयाच्या कामांसाठीचा हजेरीपट डिजिटल प्रणालीद्वारे ठेवण्यात येईल आणि त्यामध्ये खालील आवश्यकतांची पूर्तता करण्यात येईल -

- (१) प्रत्येक हजेरीपट इंग्रजी आणि स्थानिक भाषेत असेल आणि व्यवस्थापन माहिती प्रणालीद्वारे (MIS) दिलेला एक युनिक इलेक्ट्रॉनिक पद्धतीने तयार केलेला ओळख क्रमांक (e-muster) त्यावर असेल.
- (२) हजेरीपटामध्ये, ज्यांनी कामाची मागणी केली आहे किंवा ज्यांना कामाचे वाटप केले आहे अशा सर्व कामगारांची नावे समाविष्ट करण्यात येतील आणि ती ग्रामपंचायतीच्या अधिकृत कर्मचाऱ्याद्वारे किंवा कार्यक्रम अधिकाऱ्याद्वारे प्रमाणित करण्यात येतील.

२१. उपस्थितीची नोंदणी.- बायोमेट्रिक उपस्थिती प्रणालीचा वापर करून, अधिकृत व्यक्तीकडून कार्यस्थळावरील उपस्थितीची दररोज नोंद करण्यात येईल, आणि उपस्थितीचा सर्व तपशील निर्देशित व्यवस्थापन माहिती प्रणालीद्वारे (MIS) दररोज सार्वजनिक पाहणीसाठी उपलब्ध करून देण्यात येईल.

२२. कामाचे मोजमाप.- (१) मजुरीचे प्रदान केवळ हजेरीपट बंद झाल्यापासून तीन दिवसांच्या आत कार्यस्थळावर प्राधिकृत करण्यात आलेल्या तांत्रिक कर्मचारीवर्गांनी घेतलेल्या, आणि पदनिर्देशित व्यवस्थापन माहिती प्रणालीशी जोडलेल्या एकात्मिकृत प्रणालीद्वारे डिजिटल स्वरूपात नोंदवलेल्या मोजमापांच्या आधारेच केले जाईल.

(२) राज्य शासन, वेळेवर मोजमाप करणे शक्य व्हावे यासाठी पुरेसा तांत्रिक कर्मचारीवर्ग नियुक्त करण्याची सुनिश्चित करील. सुयोग्य व्यक्तींना प्रशिक्षित करता येईल आणि सोपवलेल्या तांत्रिक जबाबदाऱ्यांसह, त्यांची नियुक्ती करता येईल, व कौशल्यप्राप्त कामगारांच्या दराने मजुरी देण्यात येईल.

प्रकरण नऊ

मजुरीचे प्रदान आणि विलंबाची भरपाई

२३. मजुरीचे प्रदान.- (१) कामगाराला द्यावयाच्या मजुरीचा दर राज्य शासनाकडून ठरविण्यात आणि अधिसूचित करण्यात येईल. तथापि, वेगवेगळ्या अकुशल अंगमेहनतीच्या कामांसाठी आणि वेगवेगळ्या क्षेत्रांसाठी राज्य शासनाकडून मजुरीच्या दराव्यतिरिक्त अतिरिक्त रक्कम अधिसूचित करण्यात येईल.

(२) दैनिक मजुरीचे संवितरण साप्ताहिक आधारावर किंवा कोणत्याही परिस्थितीत असे काम केल्याच्या दिनांकानंतर पंधरा दिवसांच्या आत, करण्यात येईल.

२४. प्रदानाची पद्धत.- (१) मजुरीचे प्रदान, राज्य शासनाने तशी सूट दिली नसल्यास, संबंधित बँक किंवा टपाल कार्यालयांमधील कामगारांच्या वैयक्तिक बचत खात्यांमार्फत केले जाईल.

२५. विलंबाची भरपाई.- (१) हजेरीपट बंद झाल्याच्या दिनांकापासून पंधरा दिवसांच्या आत मजुरीचे प्रदान न केल्यास, मजुरीसाठी इच्छुक असलेले कामगार हजेरीपट बंद झाल्याच्या सोळाव्या दिवसानंतरच्या विलंबाच्या प्रत्येक दिवसासाठी, न दिलेल्या मजुरीच्या ०.०५ टक्के दराने, विलंबाची भरपाई मिळण्यास पात्र असतील.

(२) भरपाई देय झाल्याच्या दिनांकापासून पंधरा दिवसांच्या कालावधीनंतर भरपाई देण्यास झालेला कोणताही विलंब, हा मजुरी प्रदानामधील विलंब म्हणून त्याच रीतीने मानण्यात येईल.

(३) मजुरीच्या प्रदानात उत्तरदायित्वाची सुनिश्चिती करण्यासाठी आणि विविध कार्याधिकारी किंवा अभिकरणांची सदोषता मोजण्यासाठी, राज्ये, 'महाराष्ट्र राज्य 'क्वीबी - जी राम जी निधी,' अंतर्गत हाती घ्यावयाच्या कामांसाठीच्या मजुरीची निश्चिती आणि प्रदानाच्या प्रक्रियेचे विविध टप्प्यांत विभाजन करतील; जसे की,—

(क) कामाचे मोजमाप;

(ख) हजेरी पटाचे संगणकीकरण करणे;

(ग) मोजमापांचे संगणकीकरण करणे;

(घ) मजुरीच्या याद्या तयार करणे; आणि

(ङ) निधी हस्तांतरण आदेश (FTOs) अपलोड करणे, तसेच विनिर्दिष्ट कार्य पार पाडण्यासाठी जबाबदार असलेले कार्याधिकारी किंवा अभिकरणांसह, टप्पानिहाय कमाल कालमर्यादा विनिर्दिष्ट करणे.

(४) संगणक प्रणालीमध्ये हजेरीपट बंद झाल्याचा दिनांक आणि मजुरी मिळण्यास इच्छुक असणाऱ्या कामगारांच्या खात्यात मजुरी जमा झाल्याचा दिनांक, यांवर आधारित देय असणाऱ्या भरपाईची स्वयंचलित परिगणना करण्यासाठी तरतूद असावी.

(५) जिल्हा कार्यक्रम समन्वयक आणि कार्यक्रम अधिकारी, वर नमूद केलेल्या कालमर्यादेत यथोचित पडताळणी केल्यानंतर भरपाईचे आधीच प्रदान करतील आणि प्रदानास विलंब करण्यासाठी जबाबदार असलेल्या कार्याधिकारी किंवा अभिकरणाकडून त्याच्या भरपाईची रक्कम वसूल करतील.

(६) विलंबाच्या दिवसांची संख्या, देय असलेली भरपाई आणि प्रत्यक्षात दिलेली भरपाई, व्यवस्थापन माहिती प्रणालीवर (MIS) प्रदर्शित केली जाईल.

प्रकरण दहा

बेरोजगारी भत्ता

२६. पात्रता.- (१) जर योजनेअंतर्गत रोजगारासाठी अर्ज करणाऱ्या अर्जदाराला, रोजगार मिळण्याबाबतचा त्याचा अर्ज प्राप्त झाल्यापासून पंधरा दिवसांच्या आत किंवा आगाऊ केलेल्या अर्जाच्या बाबतीत ज्या दिनांकास रोजगाराची मागणी केली आहे त्या दिनांकापासून, यापैकी जो नंतरचा असेल तो तेव्हापासून त्याला, रोजगार पुरविण्यात आला नाही, तर तो या अधिनियमाच्या कलम ३-ग च्या पोट-कलम (१) च्या तरतुदीनुसार दैनिक बेरोजगारी भत्ता मिळण्यास हक्कदार असेल.

(२) असा कोणताही दर, वित्तीय वर्षात पहिल्या तीस दिवसांसाठी अधिसूचित वेतन दराच्या एक-चतुर्थांशपेक्षा कमी असणार नाही आणि वित्तीय वर्षाच्या उर्वरित कालावधीसाठी मजुरीच्या दराच्या अर्ध्या पेक्षा कमी असणार नाही.

२७. कार्यपद्धती.- (१) अर्जदाराच्या कुटुंबाला संयुक्तपणे देय असलेला बेरोजगारी भत्ता, कार्यक्रम अधिकाऱ्याद्वारे किंवा अशा स्थानिक प्राधिकरणाद्वारे (जिल्हा, गट किंवा गाव पातळीवरील पंचायतीसह) मंजूर आणि संवितरित करण्यात येईल.

(२) बेरोजगारी भत्त्याचे प्रत्येक प्रदान, तो भत्ता प्रदानासाठी देय झाल्याच्या दिनांकापासून पंधरा दिवसांच्या आत, करण्यात येईल किंवा देऊ करण्यात येईल.

प्रकरण अकरा

“महाराष्ट्र राज्य व्हीबी - जी राम जी निधी,” अंतर्गत हाती घ्यावयाच्या वैयक्तिक लाभार्थीच्या कामांचे प्रवर्ग आणि पात्रतेचे निकष

२८. योजनेअंतर्गत कामे आणि प्रवर्ग.- (१) योजनेचे मुख्य लक्ष - कामांचे वर्गीकरण: ही योजना विकसित ग्रामपंचायत योजनांमध्ये निश्चित केलेल्या आणि विकसित भारत राष्ट्रीय ग्रामीण पायाभूत सुविधा संच (स्टॅक) मध्ये एकत्रित केलेल्या कामांच्या खालील प्रवर्गांवर प्रामुख्याने लक्ष केंद्रित करेल:-

(२) या योजनेअंतर्गत हाती घ्यावयाची कामे त्याची विषयाधारित केंद्रबिंदू आणि अपेक्षित परिणाम यासह खालील प्रवर्गांमध्ये मोडतील, ज्यांचा विषयनिहाय आणि अपेक्षित निष्कर्ष खालीलप्रमाणे असतील :-

क. प्रवर्ग एक - जलविषयक कामे (जलसुरक्षेसाठी) -

(क) यामध्ये प्रामुख्याने जलसंधारण, सिंचन, भूजल पुनर्भरण, जलस्रोतांची शाश्वतता, जलकुंभांचे पुनरुज्जीवन, पाणलोट क्षेत्र विकास आणि वृक्षारोपण यांचा समावेश असेल आणि उदाहरणादाखल कामांमध्ये पुढील बाबींचा समावेश असेल -

(एक) कालवे, पूर किंवा वळण मार्ग, लघु बंधारा, घळईचे बंधारे आणि भूमिगत बंधारे यांचे बांधकाम;

(दोन) तलाव, पाझर तलाव, पुनर्भरण खडे, पुनर्भरण विहिरी, विंधण विहिरी आणि संबंधित जलसाठवण संरचनांचे बांधकाम किंवा पुनरुज्जीवन;

(तीन) सिंचनासाठीच्या खुल्या विहिरी, सूक्ष्म-सिंचन कालवे आणि शेतातील पाणी वितरण प्रणाली;

(चार) समुदायाच्या जलमय/पाणथळ जमिनीचे पुनःप्रापण;

(पाच) मृद व आर्द्रता संधारणाशी जोडलेली वनीकरण आणि वृक्षारोपणाची कामे;

(सहा) छतावरील पर्जन्यजल साठवण आणि इतर विकेंद्रित प्रणाली; आणि
(सात) पुनर्भरण प्रणाली.

(ख) अपेक्षित परिणाम—दीर्घकालीन हवामान लवचिकतेसाठी एकात्मिक जलस्रोत व्यवस्थापन, पुनर्भरण आणि संवर्धनाच्या माध्यमातून जलसुरक्षा मजबूत करणे.

ख. प्रवर्ग दोन—मूलभूत ग्रामीण पायाभूत सुविधा—

(क) विषयनिष्ठ लक्ष केंद्रित करावयाच्या बाबींमध्ये शिक्षण, आरोग्य, पिण्याचे पाणी, स्वच्छता, दळणवळण, नूतनीकरणक्षम ऊर्जा आणि सामुदायिक सेवांशी संबंधित पायाभूत नागरी, सामाजिक, प्रशासन आणि सेवा-वितरण विषयक पायाभूत सुविधांचा समावेश असेल आणि विशदीकरणात्मक कामांमध्ये पुढील बाबींचा समावेश आहे—

(एक) ग्रामीण रस्ते, जलसेतू, पारगामी जलनिस्सारण संरचना आणि गावांमधील दळणवळणाच्या सोयीसुविधांची उभारणी किंवा दर्जावाढ;

(दोन) ग्रामपंचायत भवने, अंगणवाडी केंद्रे, ग्रामीण वाचनालये आणि इतर सार्वजनिक इमारतींचे बांधकाम;

(तीन) शाळेच्या पायाभूत सुविधांचे बांधकाम, ज्यामध्ये स्वयंपाकघरे, अतिरिक्त वर्गखोल्या, प्रयोगशाळा, संरक्षक भिंती आणि खेळाच्या मैदानांचा समावेश असेल;

(चार) स्मशानभूमी आणि सामुदायिक पायाभूत सुविधा;

(पाच) घन आणि द्रवरूप कचरा व्यवस्थापन मालमत्ता, ज्यामध्ये स्थिरीकरण तलाव, सामुदायिक स्वच्छता संकुले आणि कचरा वर्गीकरण व संकलन केंद्रे समाविष्ट आहेत;

(सहा) सौर ऊर्जा प्रकाश यंत्रणा आणि इतर नूतनीकरणक्षम ग्रामीण ऊर्जा पायाभूत सुविधांची उभारणी;

(सात) ग्राम वाहनतळ क्षेत्रे, वाहतूक निवारे आणि इतर सामाईक ग्रामीण सुविधा;

(आठ) केंद्र सरकारच्या योजनांतर्गत अनुज्ञेय असलेली ग्रामीण गृहनिर्माण बांधकामे, ज्यामध्ये 'प्रधानमंत्री आवास योजना—ग्रामीण' अंतर्गत अनुज्ञेय असलेल्या कामांचा समावेश असेल; आणि

(नऊ) पाणीपुरवठा सुनिश्चित करण्यासाठी 'जल जीवन मिशन' अंतर्गत निर्माण केलेल्या कामांची दुरुस्ती आणि देखभाल.

(ख) अपेक्षित परिणाम—ग्रामीण भागात मूलभूत सुविधा सुनिश्चित करणाऱ्या, सेवांची उपलब्धता सुधारणाऱ्या आणि जीवनमान उंचावणाऱ्या पायाभूत नागरी आणि सामाजिक पायाभूत सुविधांची निर्मिती.

ग. प्रवर्ग तीन—उपजीविकेशी संबंधित पायाभूत सुविधा—

(क) विषयनिष्ठ लक्ष केंद्रित करावयाच्या बाबींमध्ये कृषी, पशुधन, मत्स्यव्यवसाय, मूल्यवर्धन, कौशल्य विकास आणि उद्योग विकासाच्या माध्यमातून ग्रामीण उपजीविका वाढवणाऱ्या उत्पादक मत्ता आणि सुविधांचा समावेश असेल आणि विशदीकरणात्मक कामांमध्ये खालील बाबी समाविष्ट आहेत—

(एक) उपजीविकेच्या उपक्रमांसाठी प्रशिक्षण-सह-कौशल्य विकास केंद्रे आणि बांधकाम निवारे बांधणे;

(दोन) ग्रामीण हाट किंवा आठवडे बाजार आणि इतर बाजार संबंधित पायाभूत सुविधा;

(तीन) अन्नधान्य साठवणूक इमारती, शेतीमाल साठवणूक संरचना, शीतगृहे आणि इतर कृषी-मूल्य साखळी संबंधित पायाभूत सुविधा;

(चार) स्वयंसाहाय्यता गट आणि महासंघ-स्तरीय संस्थांसाठी इमारती;

(पाच) कंपोस्ट संरचना, ज्यामध्ये गांडूळ खत आणि नाडेप (NADEP) खतनिर्मिती संचांचा समावेश असेल;

(सहा) पशुपालन-कुरण गवताळ जमिनीचा विकास, दुग्धव्यवसाय पायाभूत सुविधा आणि गुरे, शेळ्या, डुक्कर, कुक्कुटपालन आणि इतर पशुधनासाठी निवारणे;

(सात) मत्स्यव्यवसायाशी संबंधित पायाभूत सुविधा, ज्यामध्ये मासे सुकवण्यासाठी प्रक्षेत्रे समाविष्ट आहेत;

(आठ) रोपवाटिका तयार करणे आणि बांधकाम साहित्याचे उत्पादन; आणि

(नऊ) केंद्र सरकारद्वारे मंजूर केल्या जाऊ शकतील अशी एकात्मिक प्रकल्पांना चालना देणारी परिपत्रके आणि आणि चक्रीय आर्थिक प्रतिमाने.

(ख) अपेक्षित परिणाम—शाश्वत उपजीविका, मूल्यवर्धन, उद्योग विकास आणि स्वावलंबी ग्रामीण अर्थव्यवस्था मजबूत करणे.

घ. प्रवर्ग ४—अतिविषम हवामानाच्या घटनांचे दुष्परिणाम कमी करण्यासाठी आणि संकटपुर्व सुसज्जतेसाठी विशेष कामे—

(क) विषयनिष्ठ लक्ष केंद्रित करावयाच्या बाबींमध्ये आपत्ती जोखीम कमी करणे, हवामान अनुकूलन आणि ग्रामीण समुदाय व मालमत्तेचे पूर, चक्रीवादळ, वादळे, दुष्काळ, भूस्खलन, वणवे आणि इतर अतिविषम हवामानाच्या घटनांपासून संरक्षण करणे समाविष्ट असेल आणि विशदीकरणात्मक कामांमध्ये खालील बाबी समाविष्ट आहेत—

(एक) चक्रीवादळ कालीन निवारणगृहे, पूर कालीन निवारणगृहे आणि आपत्ती-प्रतिरोधक बहुउद्देशीय संरचनांचे बांधकाम;

(दोन) पर्यायी कालवे, बंधारे आणि इतर आपत्ती-निवारण संरचनांचे बांधकाम;

(तीन) पूर व्यवस्थापनासाठी स्थिरीकरण तलाव आणि जल संरचना;

(चार) आपत्तीनंतरचे पुनर्वसन, ग्रामीण रस्ते आणि सामुदायिक मालमत्तेची पुनर्स्थापना व दुरुस्ती;

(पाच) वातरोधक आणि निवारा पट्टा वृक्षारोपण;

(सहा) वणवा व्यवस्थापनाची कामे, ज्यामध्ये वणवा; आणि

(सात) वणवा रोधक, वणवा इंधन रोधक क्षेत्रे आणि संबंधित उपायांचा समावेश असेल.

(ख) अपेक्षित परिणाम—अतिविषम हवामानाच्या परिस्थितीचा सामना करण्यास सक्षम अशा हवामान-लवचिक गावांची निर्मिती.

(३) राज्य शासनाद्वारे अधिसूचित केले जाऊ शकेल असे इतर कोणतेही सार्वजनिक काम.

(४) अधिनियमांतर्गत निर्माण झालेल्या ग्रामीण सार्वजनिक मालमत्तेची देखभाल.

(५) वैयक्तिक लाभार्थ्यांसाठीची कामे, ज्यामध्ये 'प्रधानमंत्री आवास योजना—ग्रामीण' अंतर्गत गृहनिर्माणाशी संबंधित कामे, स्वच्छतेशी संबंधित कामे आणि केंद्र सरकारच्या विविध योजनांतर्गत वेळोवेळी हाती घेतलेली आणि या योजनेअंतर्गत समाविष्ट करण्यासाठी स्पष्टपणे अधिसूचित केलेली परंतु तेवढ्यापुरतीच मर्यादित नसलेली इतर लाभार्थी-केंद्रित विकासात्मक कामे देखील हाती घेतली जाऊ शकतात. अशा लाभार्थ्यांची पात्रता केंद्र सरकारद्वारे अधिसूचित केल्यानुसार असेल, जी संबंधित केंद्र सरकारच्या योजनांतर्गत निर्दिष्ट केलेल्या पात्रता निकषांशी सुसंगत असेल आणि अशी सर्व कामे तदनुसार निर्गमित केले जाऊ शकतील असे निकष, मानके आणि मार्गदर्शक तत्त्वांशी सुसंगत असतील.

२९. वैयक्तिक लाभार्थी कामासाठी लाभार्थ्यांचे पात्रता निकष.- वरील उपबंधांच्या सर्वसाधारणतेला हानी न पोहचवता, राज्य शासनाने अधिसूचित केल्याप्रमाणे वैयक्तिक मत्ता निर्माण करणाऱ्या कामांना खालील घटकांच्या मालकीच्या जमिनीवर किंवा घर आणि शेतजमिनीवर प्राधान्य दिले जाईल—

- (क) अनुसूचित जाती;
- (ख) अनुसूचित जमाती;
- (ग) भटक्या जमाती;
- (घ) निरधिसूचित जमाती;
- (ङ) केंद्र सरकारद्वारे अधिसूचित केलेल्या निकषांच्या आधारे निश्चित केलेले समाजातील आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल घटक;
- (च) महिला कुटुंबप्रमुख असलेली कुटुंबे;
- (छ) दिव्यांग व्यक्ती कुटुंबप्रमुख असलेली कुटुंबे;
- (ज) जमीन सुधारणांचे लाभार्थी;
- (झ) 'प्रधानमंत्री आवास योजना—ग्रामीण' अंतर्गतचे लाभार्थी; आणि
- (ञ) अनुसूचित जनजाती व इतर पारंपरिक वनवासी (वन हक्क मान्य करणे) अधिनियम, २००६ (२००७ चा २) याखालील लाभार्थी; आणि

वरील प्रवर्गातील पात्र लाभार्थी पूर्ण झाल्यानंतर, केंद्र सरकारने अधिसूचित केलेल्या निकषांच्या आधारे निश्चित केलेल्या अल्प किंवा अल्पभूधारक शेतकऱ्यांच्या जमिनीवर कामे हाती घेतली जाऊ शकतात, जी कामे केंद्र सरकारद्वारे अधिसूचित केल्या जाऊ शकणाऱ्या अशा अटीच्या अधीन असतील, ज्यामध्ये अशा कुटुंबांकडे वैध रोजगार पत्रिका असणे आवश्यक आहे आणि त्यांच्या जमिनीवर किंवा घर किंवा शेतजमिनीवर हाती घेतलेल्या प्रकल्पावर काम करण्यासाठी किमान एक प्रौढ सदस्य इच्छुक असणे आवश्यक आहे, अशी अट समाविष्ट असेल.

प्रकरण बारा

कार्यस्थळावरील व्यवस्थापन आणि सुरक्षा

३०. कार्यस्थळावरील सुविधा.- (१) कार्यस्थळावर पारदर्शकता राखण्याच्या प्रयोजनासाठी, खालील बाबींची सुनिश्चिती करण्यात येईल —

- (क) प्रकल्पाच्या सुरुवातीला एक बैठक घेण्यात येईल, ज्या बैठकीमध्ये कामगारांना कामाच्या विविध तरतुदी समजावून सांगण्यात येतील;
- (ख) मंजूर कार्यादेशाची एक प्रत कार्यस्थळावर सार्वजनिक तपासणीसाठी उपलब्ध असेल;
- (ग) प्रत्येक कामाच्या मोजमापाची नोंद आणि कामगारांचा तपशील सार्वजनिक तपासणीसाठी उपलब्ध असेल;
- (घ) प्रत्येक कार्यस्थळावर एक 'नागरिक माहिती फलक' उभारण्यात येईल;
- (ङ) राज्य शासनाने विनिर्दिष्ट केलेल्या पद्धतीने तो नियमितपणे अद्ययावत करण्यात येईल; आणि
- (च) राज्य शासनाच्या सूचनांनुसार स्थापन केलेल्या 'दक्षता व संनियंत्रण समितीला' सर्व कामांची तपासणी करता येईल आणि तिचा मूल्यमापन अहवाल राज्य शासनाने विनिर्दिष्ट केलेल्या नमुन्यात 'कार्य नोंदवहीत' नोंदवण्यात येईल आणि सामाजिक लेखापरीक्षणादरम्यान तो ग्रामसभेला सादर करण्यात येईल.

- (२) कामाच्या ठिकाणी सुरक्षित पिण्याचे पाणी, मुलांसाठी सावली आणि विश्रांतीची वेळ आणि करण्यात येत असलेल्या कामाशी संबंधित किरकोळ दुखापतींवर आणि इतर आरोग्यविषयक धोक्यांवर तातडीने उपचार करण्यासाठी पुरेशा साहित्यासह प्रथमोपचार पेटी या सुविधा उपलब्ध करून देण्यात येतील.
- (३) कोणत्याही कार्यस्थळावर काम करणाऱ्या महिलांसोबत आलेल्या पाच वर्षांखालील मुलांची संख्या पाच किंवा त्यापेक्षा अधिक असेल तर, अशा मुलांची काळजी घेण्यासाठी, त्या महिला कामगारांपैकी एका महिलेची नियुक्ती करण्याची तरतूद करण्यात येईल. या कामासाठी नियुक्त केलेल्या महिलेला वेतन दराने पगार देण्यात येईल.

- ३१. सुरक्षा आणि अपघात.-** (१) योजनेअंतर्गत काम करीत असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीला, त्याच्या रोजगारातून होणाऱ्या आणि रोजगाराच्या ओघात होणाऱ्या अपघातामुळे कोणतीही वैयक्तिक दुखापत झाल्यास, ती व्यक्ती, आवश्यकतेनुसार पूर्णपणे मोफत वैद्यकीय उपचार मिळण्यास हक्कदार असेल.
- (२) जेथे जखमी कामगाराला रुग्णालयात ठेवण्याची आवश्यकता असेल तेथे, राज्य शासन, अशा रुग्णालयात राहण्याची, उपचारांची, औषधांची आणि दैनिक भत्त्याच्या - जो मजुरी दराच्या अर्ध्यापेक्षा कमी नसेल - प्रदानाची व्यवस्था करील.
- (३) जर योजनेअंतर्गत काम करणाऱ्या कोणत्याही व्यक्तीचा, रोजगारातून होणाऱ्या आणि रोजगाराच्या ओघात होणाऱ्या अपघातामुळे मृत्यू झाला किंवा ती कायमची अपंग झाली तर, कार्यान्वित अभिकरणाकडून त्या व्यक्तीला किंवा, यथास्थिति, तिच्या कायदेशीर वारशांना प्रधानमंत्री सुरक्षा विमा योजने अंतर्गत हक्कानुसार किंवा शासनाकडून अधिसूचित केल्याप्रमाणे सानुग्रह अनुदान देण्यात येईल.
- (४) जर योजनेअंतर्गत काम करीत असलेल्या व्यक्तीसोबत आलेल्या तिच्या मुलाला अपघातामुळे कोणतीही वैयक्तिक दुखापत झाली असेल तर, अशी व्यक्ती मुलाला पूर्णपणे मोफत वैद्यकीय उपचार मिळण्यास हक्कदार असेल; आणि उक्त अपघातामुळे मुलाचा मृत्यू झाल्यास किंवा अपंगत्व आल्यास, राज्य शासनाने निश्चित केल्यानुसार त्याच्या कायदेशीर पालकांना सानुग्रह अनुदान देण्यात येईल.

प्रकरण तेरा

शेतीच्या ऐन हंगामांमध्ये कामे करण्यावर निर्बंध

- ३२. शेतीच्या ऐन हंगामांचा काळ अधिसूचित करणे.-** राज्य शासन, प्रत्येक आर्थिक वर्ष सुरू होण्यापूर्वी, त्या आर्थिक वर्षातील पेरणी आणि कापणीच्या ऐन हंगामांचा समावेश असलेला कालावधी किंवा एकूण साठ दिवसांचा कालावधी अधिसूचित करील, ज्या कालावधीत महाराष्ट्र राज्य व्ही बी-जी राम जी निधी' अंतर्गत कोणतीही कामे हाती घेतली जाणार नाहीत.

- ३३. क्षेत्र-विशिष्ट अधिसूचना.-** (१) राज्य शासनाला, खालील बाबींचा विचार करून, जिल्हे, तालुके किंवा ग्रामपंचायती यांसहित राज्याच्या वेगवेगळ्या भागांसाठी वेगवेगळ्या अधिसूचना काढता येतील —

- (क) कृषी-हवामान क्षेत्रे;
- (ख) शेतीविषयक कामांचे स्थानिक स्वरूप; आणि
- (ग) आवश्यक वाटतील असे इतर संबंधित घटक.

- (२) या तरतुदीअंतर्गत काढलेली प्रत्येक अधिसूचना या अधिनियमाच्या प्रयोजनांसाठी बंधनकारक असेल.

३४. अधिसूचित कालावधीत कामांवर बंदी.- योजनेअंतर्गत कामांचे नियोजन, मंजूरी किंवा अंमलबजावणी करण्यासाठी जबाबदार असणारे सर्व प्राधिकारी, शेतीचे ऐन हंगाम म्हणून अधिसूचित केलेल्या कालावधीत महाराष्ट्र राज्य व्ही बी-जी राम जी निधी' अंतर्गत कोणतेही काम हाती घेतले जाणार नाही याची सुनिश्चिती करतील.

३५. कामांचे वेळापत्रक ठरवणे.- कार्यक्रम अधिकारी आणि इतर अंमलबजावणी प्राधिकरणे, एकत्रित 'विकसित ग्रामपंचायत आराखड्यांना' मंजूरी देताना आणि 'महाराष्ट्र राज्य व्ही बी-जी राम जी निधी' अंतर्गत हाती घ्यावयाच्या कामांचे वेळापत्रक ठरवताना, सर्व कामे केवळ अधिसूचित केलेल्या शेतीच्या ऐन हंगामाव्यतिरिक्त हाती घेतली जातील याची सुनिश्चिती करतील.

प्रकरण चौदा

अंदाज, मंजूरी आणि कामाची अंमलबजावणी

३६. अंदाज.- (१) महाराष्ट्र राज्य व्ही बी-जी राम जी निधी' अंतर्गत हाती घ्यावयाच्या कामांचे तांत्रिक अंदाज आणि मानके -या योजनेअंतर्गत होणाऱ्या प्रत्येक कामाचा, 'विकसित भारत राष्ट्रीय ग्रामीण पायाभूत संरचना संचा'शी सुसंगत असलेल्या चौकटीच्या आधारे राज्य शासनाने प्राधिकृत केलेल्या प्राधिकरणाने मंजूर केलेला एक तांत्रिक अंदाज आणि आराखडा असेल

(२) ज्या कामांमध्ये बांधकामाचा समावेश आहे, तेथे मजुरांच्या उपलब्धतेनुसार योग्य अशा श्रम-प्रधान तंत्रज्ञानाचा आणि शक्य तितक्या प्रमाणात स्थानिक साहित्याचा वापर करण्यात येईल.

(३) सर्व हितसंबंधित व्यक्तींसाठी पारदर्शकतेची सुनिश्चिती करण्यासाठी साहित्याच्या आणि कामाच्या प्रमाणसूचीमध्ये स्पष्ट आणि सामान्यपणे समजेल अशा परिभाषेचा वापर करण्यात येईल.

(४) प्रत्येक कामासोबत अंदाज सारांश, आराखडा आणि तांत्रिक नोंद असेल, त्यामध्ये त्या कामाची अपेक्षित फलनिष्पत्ती व फलित दर्शविलेले असेल.

(५) सर्व तांत्रिक अंदाज, आराखडे आणि फलनिष्पत्तीच्या नोंदी या निर्देशित व्यवस्थापन माहिती प्रणालीशी जोडलेल्या डिजिटल प्रणालीद्वारे तयार करण्यात येतील किंवा अपलोड करण्यात येतील.

३७. प्रशासकीय आणि वित्तीय मंजूरी.- (१) मंजूर 'विकसित ग्रामपंचायत आराखड्या'द्वारे ग्रामपंचायत पातळीवर अंतिम केलेल्या आणि तालुका व जिल्हा पातळीवर एकत्रित केलेल्या कामांना, सक्षम प्राधिकाऱ्याकडून आवश्यकतेनुसार आणि तीस दिवसांच्या आत, प्रशासकीय किंवा वित्तीय मंजूरी देण्यात येईल.

(२) मंजूरी देणारे प्राधिकारी पुढील बाबींची सुनिश्चिती करतील,-

(क) महाराष्ट्र राज्य व्ही बी- जी राम जी निधी अंतर्गत हाती घ्यावयाची प्रस्तावित कामे ही पूर्णपणे मान्यताप्राप्त 'विकसित ग्रामपंचायत आराखड्या' मधूनच केली जातील ;

(ख) महाराष्ट्र राज्य व्ही बी जी राम जी निधी अंतर्गत मिळालेल्या प्रमाणकानुसारी वाटपाच्या आधारावर वार्षिक आराखडे तयार करण्यात येतील;

(ग) ही कामे विषयनिहाय क्षेत्रांशी आणि 'विकसित भारत राष्ट्रीय ग्रामीण पायाभूत सुविधा संचा'शी सुसंगत असतील;

(घ) सर्व मंजूर कामे मुख्य अधिनियमांतर्गत निर्देशित केलेल्या डिजिटल पोर्टलच्या माध्यमातून हाती घेण्यात येतील.

३८. मजुरीची उत्पादनाच्या प्रमाणाशी जोडणी आणि दरांची अनुसूची.- मजुरी ही कोणत्याही लिंगभेदाशिवाय, वेगवेगळ्या प्रकारच्या कामांसाठी आणि वेगवेगळ्या हंगामांसाठी केलेल्या 'वेळ आणि गती अभ्यासाच्या' आधारावर अधिसूचित केलेल्या आणि वेळोवेळी सुधारित केलेल्या 'ग्रामीण दर अनुसूची'नुसार, पूर्ण झालेल्या कामाच्या प्रमाणाशी जोडलेली असेल, याची खात्री करण्यात येईल.

३९. संवेदनक्षम गटांसाठी दरांची विशेष अनुसूची.- महिला, वृद्ध, दिव्यांग आणि दुर्बल करणाऱ्या आजारांनी ग्रस्त असलेल्या व्यक्तींना सुयोग्य प्रकारातील उत्पादक कामांमध्ये, त्यांचा सहभाग घेता यावा यासाठी त्यांच्याकरिता एक स्वतंत्र दर अनुसूची करण्यात येईल.

४०. कामाचे तास आणि कमाईचे निकष.- (१) दरांची अनुसूची अशा प्रकारे तयार करण्यात येईल की, एक तास विश्रांतीसह आठ तास काम करणाऱ्या प्रौढ व्यक्तीला अधिसूचित मजुरीच्या दराएवढी रक्कम कमावता येऊ शकेल.

(२) प्रौढ कामगाराच्या कामाचे तास लवचिक असू शकतात, परंतु विश्रांतीच्या मध्यांतरासह ते एका दिवसाला बारा तासांपेक्षा जास्त असणार नाहीत.

४१. तपासणी आणि गुणवत्ता नियंत्रण.- (१) गुणवत्ता मानकांचे अनुपालन, मोजमापांची अचूकता आणि मजुरीचे प्रदान हे प्रत्यक्षात केलेल्या कामाच्या प्रमाणाशी अनुरूप आहे की नाही, याची पडताळणी करण्यासाठी राज्य शासन, पदनिर्देशित केलेल्या गुणवत्ता नियंत्रण पथकांद्वारे कामांची नियमित तपासणी आणि देखरेख करण्याची सुनिश्चिती करेल. तपासणी अहवाल व्यवस्थापन माहिती प्रणालीवर टाकण्यात येतील.

४२. चालू असलेली कामे पूर्ण करणे.- महाराष्ट्र राज्य व्ही.बी.- जी राम जी निधी' अंतर्गत हाती घ्यावयाची नवीन कामे सुरू करण्याच्या वेळी, नियोजन निकष आणि मंजूर 'विकसित ग्रामपंचायत आराखड्या'च्या अधीन राहून, चालू असलेली किंवा अपूर्ण असलेली कामे यांना प्राधान्य देण्यात आले आहे याची सुनिश्चिती करण्यात येईल.

४३. कंत्राटदारांशिवाय अंमलबजावणी.- (१) मुख्य अधिनियमांतर्गत खर्चाद्वारे वित्तपुरवठा केलेल्या कोणत्याही कामाची किंवा घटकाची अंमलबजावणी करण्यासाठी कोणताही कंत्राटदार नेमण्यात येणार नाही. अशा सर्व कामांची अनिवार्य स्वयंस्फूर्त प्रकटीकरण आणि सामाजिक लेखापरीक्षा प्रक्रियेसह, योजनेअंतर्गत घालून देण्यात आलेल्या कार्यपद्धतीनुसार अंमलबजावणी अभिकरणांकडून थेट अंमलबजावणी करण्यात येईल.

(२) जिथे कामाच्या काही घटकांना इतर योजनांतर्गत वित्तपुरवठा केला जातो, अशा अभिसरणाच्या बाबतीत, त्या घटकांची अंमलबजावणी करताना, कंत्राटदारांच्या वापरास जेथे परवानगी दिली असेल यांसह अभिसरण योजनेच्या मानकांचे अनुसरण व अनुपालन करता येईल.

(३) जेथवर व्यवहार्य असेल तेथवर, कार्यक्रम अंमलबजावणी अभिकरणांद्वारे राबवली जाणारी कामे मानवी श्रमाचा वापर करून केली जातील आणि मजुरांचे विस्थापन करणारी कोणतीही यंत्रसामग्री वापरली जाणार नाही.

४४. साहित्याची पारदर्शक खरेदी.- कामांच्या अंमलबजावणीसाठी आवश्यक असलेले सर्व साहित्य राज्य शासनाने विनिर्दिष्ट केल्याप्रमाणे ग्रामपंचायत किंवा अंमलबजावणी यंत्रणेद्वारे ई-निविदा प्रक्रियेसह पारदर्शक खरेदी प्रणालीद्वारे खरेदी करण्यात येईल.

प्रकरण पंधरा

निधीचा आकृतिबंध आणि वित्तीय व्यवस्था

४५. क. अधिनियमाच्या कलम १२-अ च्या पोट-कलम (१) अन्वये घटित केलेल्या महाराष्ट्र राज्य व्ही. बी- जी राम जी निधी अंतर्गत हाती घ्यावयाच्या कामांसाठी निधीचा आकृतिबंध.-

केंद्र पुरस्कृत योजना.- (१) या योजनेची केंद्र पुरस्कृत योजना म्हणून अंमलबजावणी करण्यात येईल.

(२) केंद्रीय अधिनियमाच्या कलम २२ मध्ये तरतूद केल्याप्रमाणे, केंद्र सरकार आणि राज्य शासन यांच्यातील खर्चाचा हिस्सा अनुक्रमे ६०:४० असा असेल.

ख. अधिनियमाच्या कलम १२ च्या पोट-कलम (१) अन्वये घटित केलेल्या 'रोजगार हमी निधी' अंतर्गत हाती घ्यावयाच्या कामांसाठी निधीचा आकृतिबंध.- रोजगार हमी निधीमध्ये जमा असलेली रक्कम, मुख्य अधिनियमान्वये तरतूद केल्यानुसार, प्रशासकीय खर्च भागवणे आणि सानुग्रह अनुदानांची प्रदाने करणे यासह योजनेची अंमलबजावणी करण्याच्या प्रयोजनासाठी विहित केलेल्या रीतीने आणि अशा शर्तीच्या अधीन राहून खर्च करण्यात येईल.

४६. वित्तीय व्यवस्था.- (१) राज्यनिहाय प्रमाणकानुसारी वाटप : वेळोवेळी कळविल्या जाणाऱ्या वस्तुनिष्ठ मापदंडांच्या आधारे, केंद्र सरकार, प्रत्येक वित्तीय वर्षासाठी, महाराष्ट्र राज्य व्ही.बी.-जी राम जी निधी अंतर्गत योजनेची अंमलबजावणी करण्यासाठी राज्यनिहाय प्रमाणकानुसारी वाटप निश्चित करील.

(२) प्रमाणकानुसारी वाटपापेक्षा जास्त खर्च : राज्य शासनाने, राज्यनिहाय प्रमाणकानुसारी वाटपाच्या व्यतिरिक्त किंवा त्याहून अधिक केलेला कोणताही खर्च राज्य शासन स्वतः सोशील.

(३) महाराष्ट्र राज्य व्ही.बी- जी राम जी निधी' मधील केंद्राचा हिस्सा: मंजूर नियत वाटपामधील केंद्र सरकारच्या हिश्यामध्ये पुढील खर्चाचा समावेश असेल—

(क) योजनेअंतर्गत कार्यरत असलेल्या अकुशल, अर्धकुशल आणि कुशल कामगारांच्या मजुरीचे प्रदान;

(ख) अनुसूची - १ मध्ये अंतर्भूत असलेल्या तरतुदींच्या अधीन राहून कामांच्या साहित्याचे घटक; आणि

(ग) शासनाद्वारे विनिर्दिष्ट केले जातील असे प्रशासकीय खर्च, ज्यामध्ये पुढील बाबींचा समावेश आहे—

(एक) कार्यक्रम अधिकारी आणि सहायक कर्मचारी वर्गाचे वेतन व भत्ते,

(दोन) योजनेचा प्रशासकीय खर्च,

(तीन) मूळ अधिनियमांतर्गत आवश्यक असणाऱ्या सुविधा, आणि

(चार) विनिर्दिष्ट करण्यात येतील अशा इतर बाबी.

(४) महाराष्ट्र राज्य व्ही बी- जी राम जी निधी मधील राज्याचा हिस्सा: मंजूर नियत वाटपामधील राज्य सरकारच्या हिश्यामध्ये, पुढील खर्चाचा समावेश असेल.—

- (क) योजनेअंतर्गत कार्यरत असलेल्या अकुशल, अर्धकुशल आणि कुशल कामगारांच्या मजुरीचे प्रदान;
 (ख) कामांच्या साहित्याचे घटक; आणि
 (ग) विनिर्दिष्ट करण्यात येतील असे प्रशासकीय खर्च, ज्यामध्ये पुढील बाबींचा समावेश आहे—
 (एक) कार्यक्रम अधिकारी आणि सहायक कर्मचारी वर्गाचे वेतन व भत्ते,
 (दोन) महाराष्ट्र राज्य ग्रामीण रोजगार हमी परिषदेचा प्रशासकीय खर्च,
 (तीन) मुख्य अधिनियमाअन्वये आवश्यक असलेल्या सुविधा, आणि
 (चार) विनिर्दिष्ट करण्यात येतील अशा इतर बाबी.
- (५) बेरोजगारी भत्ता आणि विलंबापोटी भरपाई: राज्य शासनाने अधिसूचित/निर्गमित केलेल्या तरतुदीनुसार योजनेअंतर्गत देय असलेला बेरोजगारी भत्ता आणि विलंबापोटी भरपाईचा खर्च राज्य शासन सोशील.
- (६) प्रमाणकानुसारी वाटपाचे राज्यांतर्गत वितरण—राज्य शासन, केंद्रीय अधिनियम 'व्हीबी - जी राम जी निधी, साठी मंजूर प्रमाणकानुसारी वाटप प्राप्त झाल्यानंतर, ग्रामपंचायतींचे वर्गीकरण आणि ग्रामपंचायतनिहाय वाटप व संबंधित जिल्हा वाटप निर्धारित करण्यासाठी स्थानिक गरजांचा विचार करून, जिल्हे आणि ग्रामपंचायतींमध्ये वाटपाचे समन्यायी, गरजेवर आधारित आणि पारदर्शक राज्यांतर्गत वितरण सुनिश्चित करील; आणि अशा वितरणासाठीची तपशीलवार कार्यपद्धती, मापदंड आणि प्रक्रियात्मक आवश्यक बाबी केंद्रीय अधिनियमांन्वये अधिसूचित केल्या जातील.
- (७) योजनेखाली मुभा असलेल्या प्रशासकीय खर्चापैकी किमान एक तृतीयांश (१/३) खर्च ग्रामपंचायत स्तरावर 'ग्राम रोजगार सहायक' व केलेल्या कामानुसार इतर तांत्रिक कर्मचाऱ्यांची नियुक्ती व त्यांच्या वेतनासाठी आणि इतर प्रशासकीय खर्चासाठी उपयोगात आणला जाईल.

प्रकरण सोळा

पारदर्शकता आणि सार्वजनिक प्रकटीकरण

४७. स्वयंस्फूर्त प्रकटीकरण.- (१) निर्देशित व्यवस्थापन माहिती प्रणालीशी एकात्मिक केलेल्या डिजिटल प्रणालीद्वारे अनिवार्यपणे सार्वजनिक प्रकटीकरण करण्यात येईल आणि सार्वजनिक तपासणीसाठी गाव पातळीवर प्रदर्शित केले जाईल.
- (२) प्रत्येक कार्यस्थळावर एक "जनता फलक" प्रदर्शित केला जाईल, ज्यावर कामाचा तपशील, अंदाजित मजूर दिवस, साहित्याचे प्रमाण आणि बाबनिहाय खर्च स्थानिक परिभाषेत दर्शविला जाईल.
- (३) प्रदान केलेले रोजगाराचे दिवस, मजुरीचे प्रदान, साहित्याचे प्रदान, अधिनियमांतर्गत असलेली हमी, विकसित ग्रामपंचायत योजनेअंतर्गत मंजूर झालेली कामे आणि ग्रामपंचायत व इतर अंमलबजावणी यंत्रणांद्वारे वर्षनिहाय हाती घेतलेली किंवा पूर्ण केलेली कामे यांचे डिजिटल आणि प्रत्यक्ष प्रदर्शन केले जाईल.
- (४) या योजनेअंतर्गत, कामे, मजुरीची मागणी, पुरविलेला रोजगार, प्रदाने, साहित्याचा वापर आणि प्रत्यक्ष प्रगतीशी संबंधित सर्व माहितीचे सार्वजनिक प्रकटीकरण निर्देशित पोर्टलशी एकात्मिक केलेल्या डिजिटल प्रणालीद्वारे केले जाईल. साप्ताहिक प्रकटीकरणे स्वयंचलितपणे तयार केली जातील आणि सार्वजनिकरीत्या सुलभ अशा प्रत्यक्ष आणि डिजिटल स्वरूपात प्रदर्शित केली जातील. याव्यतिरिक्त, ग्रामपंचायत, समुदायासमोर कामांची स्थिती, प्रदाने, तक्रारी आणि इतर संबंधित माहिती सादर करण्यासाठी ग्रामपंचायत भवनमध्ये साप्ताहिक प्रकटीकरण बैठका आयोजित करील.

(५) जिल्हा कार्यक्रम समन्वयक आणि कार्यक्रम अधिकारी हे त्यांच्या अधिकृत संकेतस्थळांवर माहिती अधिकार अधिनियम, २००५ च्या कलम ४ च्या पोट-कलम (१) च्या खंड (ख) चे अनुपालन करून नियमितपणे माहिती अद्ययावत केली जात असल्याची, तसेच अधिनियमातील सर्व माहिती विनामूल्य, डाउनलोड करण्यायोग्य इलेक्ट्रॉनिक स्वरूपात उपलब्ध असल्याची सुनिश्चिती करतील.

(६) योजनेशी संबंधित हजेरीपटांसह सर्व लेखे आणि अभिलेख विनामूल्य सार्वजनिक छाननीसाठी उपलब्ध करून दिले जातील. त्यामधील प्रत किंवा संबंधित उतारे मिळविण्याची इच्छा असलेल्या कोणत्याही व्यक्तीला, अर्ज मिळाल्याच्या दिनांकापासून तीन कामकाजाच्या दिवसांपेक्षा उशीरा नसेल अशा वेळेत, अशा प्रती किंवा उतारे मागणीनुसार पुरवण्यात येतील.

प्रकरण सतरा

सामाजिक लेखापरीक्षा

४८. सामाजिक लेखापरीक्षा करणे.- (१) महाराष्ट्र राज्य 'व्हीबी - जी राम जी राज्य निधी, अंतर्गत सर्व कामे, या योजनेअंतर्गत होणारे खर्च आणि हमी हे प्रत्येक सहा महिन्यांतून किमान एकदा होणाऱ्या सामाजिक लेखापरीक्षेच्या अधीन असतील,

(२) सामाजिक लेखापरीक्षा करण्यासाठीची कार्यपद्धती, मानके आणि रीती अधिनियमाखाली अधिसूचित केलेल्या नियमांनुसार असतील.

(३) असे नियम, अधिसूचित होईपर्यंत, 'महात्मा गांधी राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी (योजनांचे लेखापरीक्षण) नियम, २०११' च्या तरतुदी, आवश्यक त्या फेरफारांसह अधिनियमान्वये सामाजिक लेखापरीक्षा करण्यासाठी लागू असतील.

४९. निष्कर्षांचे अनुपालन.- (१) सामाजिक लेखापरीक्षा निष्कर्ष ग्रामसभेसमोर ठेवले जातील.

(२) सुधारणात्मक आणि वसुलीच्या कारवाया विनाविलंब सुरू केल्या जातील.

(३) केलेल्या कारवाईचे कृती-अहवाल व्यवस्थापन माहिती प्रणाली मध्ये नोंदवले जातील.

(४) योजनेअंतर्गत खर्च केलेल्या रकमांची कोणतीही अफरातफर राज्यामध्ये प्रचलित असलेल्या महसूल वसुली कायद्यांतर्गत वसूल केली जाण्यास पात्र असेल.

(५) केंद्रीय हिश्याशी संबंधित असलेला अशा वसुलीचा भाग केंद्र सरकारद्वारे स्थापन केलेल्या यंत्रणेमार्फत भारताच्या एकत्रीकृत निधीमध्ये जमा करण्यात येईल.

५०. वार्षिक अहवाल देणे.- जिल्हा कार्यक्रम समन्वयक, कार्यक्रम अधिकारी आणि प्रत्येक ग्रामपंचायत आपल्या अधिकार क्षेत्रातील योजनेच्या अंमलबजावणीशी संबंधित तथ्ये, आकडेवारी आणि प्रत्यक्ष कामगिरी यांचा तपशील देणारा एक वार्षिक अहवाल तयार करील. अशा अहवालाची एक प्रत योजनेत विहित करण्यात येईल अशी फी प्रदान केल्यावर प्रत्यक्ष किंवा इलेक्ट्रॉनिक स्वरूपात जनतेला उपलब्ध करून देण्यात येईल.

प्रकरण अठरा

तक्रार निवारण आणि लोकपाल

५१. तक्रार निवारण यंत्रणा: ' महाराष्ट्र राज्य व्हीबी - जी राम जी राज्य निधी, अंतर्गत योजनेसाठी एक प्रभावी तक्रार निवारण यंत्रणा स्थापित केली जाईल, ज्यामध्ये खालील घटकांचा समावेश असेल, :-

- (१) प्रभाग, ग्रामपंचायत, तालुका आणि जिल्हा स्तरावर तक्रारी स्वीकारण्यासाठी संस्थात्मक यंत्रणा, ज्यामध्ये प्रत्येक आठवड्यात किमान एक दिवस निर्देशित असेल अशा दिवशी अधिकाऱ्यांना तक्रारी स्वीकारण्यासाठी उपस्थित राहणे अनिवार्य असेल;
- (२) प्रत्येक कामगाराला योजनेअंतर्गत तक्रार निवारण यंत्रणेच्या तरतुदीनुसार निपटारा करण्यासाठी सर्व अंमलबजावणी स्तरांवर आपली बाजू मांडण्याची आणि तोंडी किंवा लेखी स्वरूपात कोणतीही तक्रार नोंद करण्याची संधी असेल;
- (३) कोणत्याही अधिकृत यंत्रणेकडे लेखी, दूरध्वनीद्वारे, ऑनलाइन किंवा तोंडी स्वरूपात सादर केलेल्या सर्व तक्रारींची दिनांकित पोहोच पावती देणे;
- (४) तक्रार प्राप्त झाल्यापासून सात कामकाजाच्या दिवसांच्या आत स्थळ पडताळणी किंवा तपासणीद्वारे चौकशी आणि निपटारा पूर्ण करण्यात येईल;
- (५) चौकशी पूर्ण झाल्यानंतर, संबंधित प्राधिकरण त्वरित सुधारणात्मक कारवाई सुरू करील आणि तक्रारीचे पंधरा दिवसांच्या आत निवारण करण्यात येईल;
- (६) निर्धारित केलेल्या स्तरावर सात कामकाजाच्या दिवसांच्या आत, तक्रारीचा निपटारा करण्यात कसूर केल्यास ते अधिनियमाच्या तरतुदीचे उल्लंघन म्हणून समजण्यात येईल;
- (७) जेथे प्राथमिक चौकशीदरम्यान किंवा सामाजिक लेखापरीक्षा अहवालातील निष्कर्षाद्वारे, वित्तीय अनियमिततेचे सकृतदर्शनी पुरावे दिसून येतील, तेथे जिल्हा कार्यक्रम समन्वयक, कायदेशीर सल्ला घेतल्यानंतर, एक प्रथम माहिती अहवाल दाखल केला आहे आणि आवश्यक ती कारवाई सुरू केली आहे याची खात्री करील;
- (८) संबंधित प्राधिकरण, तक्रारदाराला चौकशीचे निष्कर्ष आणि निवारणासाठी केलेल्या उपाययोजनांबाबत लेखी, प्रत्यक्षरीत्या किंवा डिजिटल स्वरूपात अवगत करील;
- (९) सर्व अंमलबजावणी अभिकरणांकडून प्राप्त झालेल्या तक्रारींवर केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल आढावा आणि संनियंत्रण करण्यासाठी मध्यवर्ती पंचायत (पंचायत समिती) आणि जिल्हा पंचायतीच्या (जिल्हा परिषद) बैठकांसमोर ठेवण्यात येईल ;
- (१०) ग्रामपंचायतीच्या आदेशांविरुद्धची अपिले, कार्यक्रम अधिकाऱ्याकडे दाखल केली जातील; कार्यक्रम अधिकाऱ्याच्या आदेशांविरुद्धची अपिले जिल्हा कार्यक्रम समन्वयकाकडे दाखल केली जातील ; जिल्हा कार्यक्रम समन्वयकाच्या आदेशांविरुद्धची अपिले राज्य तक्रार निवारण प्राधिकरणाकडे किंवा राज्य शासनाने पदनिर्देशित केलेल्या कोणत्याही अधिकाऱ्याकडे दाखल करण्यात येतील ;
- (११) सर्व अपिले आदेशाच्या दिनांकापासून पंचेचाळीस दिवसांच्या आत दाखल करण्यात येतील;
- (१२) सर्व अपिले, ती प्राप्त झाल्याच्या दिनांकापासून तीस दिवसांच्या आत निकाली काढण्यात येतील;
- (१३) प्रभाग, ग्रामपंचायत, तालुका किंवा जिल्हा स्तरावर पंधरा दिवसांच्या आत निकालात न काढलेली कोणतीही तक्रार, निर्देशित व्यवस्थापन माहिती प्रणालीशी जोडलेल्या डिजिटल प्रणालीमार्फत स्वयंचलितपणे, पुढील उच्च स्तरावर वर्ग करण्यात येईल, आणि अशा वर्ग केलेल्या तक्रारींचे इलेक्ट्रॉनिक पद्धतीने सतत संनियंत्रण करण्यात येईल.

५२. अभिलेख जतन आणि तक्रार निवारण प्रणाली.- ग्रामपंचायत, निर्गमित केलेली ग्रामीण रोजगार हमी पत्रिका आणि पास बुके, कुटुंबाच्या प्रमुखाचे आणि ग्रामपंचायतीकडे नोंदणीकृत असलेल्या कुटुंबातील प्रौढ सदस्यांचे नाव, वय आणि पत्ता यांचा तपशील समाविष्ट असलेल्या नोंदवह्या, प्रमाणके आणि इतर दस्तऐवज योजनेत विनिर्दिष्ट करण्यात येईल अशा नमुन्यात आणि अशा रीतीने तयार करील आणि जतन करील किंवा तयार करण्याची किंवा जतन करून ठेवण्याची व्यवस्था करील .

५३. लोकपाल.- राज्य शासन, तक्रारी स्वीकारण्यासाठी, चौकशी करण्यासाठी आणि केंद्रीय व राज्य शासनांद्वारे अधिसूचित केलेल्या मार्गदर्शक तत्वांनुसार निर्णय/निवाडे देण्यासाठी प्रत्येक जिल्ह्यात एका लोकपालाची नियुक्ती करील. लोकपाल, अधिनियमांतर्गत निर्देशित केलेल्या डिजिटल पोर्टलशी जोडलेल्या डिजिटल प्लॅटफॉर्मच्या माध्यमातून कामकाज करील.

प्रकरण एकोणीस

संनियंत्रण, तपासणी आणि मूल्यमापन

५४. संनियंत्रण.- (१) राज्य शासन, राज्य, जिल्हा आणि तालुका स्तरावर योजनेच्या अंमलबजावणीचे संनियंत्रण करील.

(२) व्यवस्थापन माहिती प्रणालीमध्ये डॅशबोर्ड आणि विश्लेषणात्मक अहवाल ठेवण्यात येतील.

५५. तपासणी.- प्रत्येक स्तरावरील कामांच्या किमान विहित टक्केवारीची प्रतिवर्षी तपासणी केली जाईल.

(क) ग्रामपंचायत स्तर- वर्षभरात कार्यान्वित केलेल्या १०० टक्के कामांची तपासणी करण्यात येईल.

(ख) तालुका स्तर- संबंधित तालुक्यातील वेगवेगळ्या ग्रामपंचायतींमध्ये कार्यान्वित केलेल्या कामांपैकी किमान ६० टक्के कामांची तपासणी करण्यात येईल.

(ग) जिल्हा स्तर- संबंधित जिल्ह्याच्या वेगवेगळ्या ग्रामपंचायतींमध्ये कार्यान्वित केलेल्या कामांपैकी किमान १० टक्के कामांची तपासणी करण्यात येईल.

(घ) राज्य स्तर- राज्यभरातील विविध ग्रामपंचायतींमध्ये कार्यान्वित केलेल्या कामांपैकी किमान २ टक्के कामांची तपासणी करण्यात येईल.

५६. मूल्यमापन.- (१) परिणाम आणि प्रभाव यांचे मूल्यांकन करण्यासाठी नियतकालीक स्वतंत्र मूल्यमापन करण्यात येईल.

(२) मोजता येण्याजोगे परिणाम आणि वास्तव वेळेतील उत्तरदायित्व यांची सुनिश्चिती करण्यासाठी, सत्यापित विदा प्रणाली आणि अवकाशीय तंत्रज्ञानाच्या सहाय्याने, कामाची अंमलबजावणी आणि काम पूर्ण झाल्यानंतर मत्तेच्या परिणामांचा मागोवा घेण्यासाठी, तंत्रज्ञानावर आधारित संनियंत्रण अनिवार्य करण्यात येईल. एका सर्वसमावेशक पारदर्शकता आराखड्याच्या माध्यमातून साप्ताहिक सार्वजनिक प्रकटनांना अधिक बळकट केले जाईल. केंद्र सरकारद्वारे विनिर्दिष्ट केल्यानुसार एक समवर्ती मूल्यमापन यंत्रणा सतत देखरेख ठेवील आणि वेळेत सुधारणात्मक कारवाई करणे शक्य होईल.

प्रकरण वीस

प्रशिक्षण आणि क्षमता निर्मिती

५७. प्रशिक्षण आणि क्षमता निर्मिती.- (१) राज्य शासन, या योजनेचे प्रभावी नियोजन, अंमलबजावणी, पर्यवेक्षण आणि संनियंत्रण करण्यासाठी पंचायती राज संस्थांच्या क्षमता निर्मितीकरिता आणि त्यांचे बळकटीकरण करण्याकरिता एक **समर्पित योजना** तयार करील आणि तिची अंमलबजावणी करील.
- (२) क्षमता- निर्मिती योजनेमध्ये, इतर बाबीबरोबरच, खालील घटकांशी संबंधित कार्याचा समावेश असेल.—
- (क) योजनेअंतर्गत पंचायती राज संस्थांच्या निवडून आलेल्या प्रतिनिधी आणि प्रशासकीय कार्यधारक यांचे त्यांच्या भूमिका आणि जबाबदाऱ्या यांविषयीचे प्रशिक्षण;
- (ख) योजनेच्या तरतुदी, पारदर्शक यंत्रणा आणि लोक सहभागाविषयी जागरूकता वाढवण्यासाठी माहिती, शिक्षण आणि संवादात्मक उपक्रम;
- (ग) डिजिटल साक्षरता आणि व्यवस्थापन माहिती प्रणाली, भू-स्थान निश्चयन (जिओ-टॅगिंग) साधने आणि इतर डिजिटल प्लॅटफॉर्मच्या वापराबद्दल डिजिटल साक्षरता आणि उद्बोधन;
- (घ) अभिलेख जतन, वित्तीय व्यवस्थापन, तक्रार निवारण, सामाजिक लेखापरीक्षा आणि मत्ता यांसाठी पंचायती राज संस्थांमधील संस्थात्मक प्रणालीचे बळकटीकरण.
- (३) हा आराखडा क्षेत्रीय आवश्यकतांच्या आधारे वार्षिक पद्धतीने तयार करण्यात येईल आणि योजनेअंतर्गत 'राज्य प्रशिक्षण आणि क्षमता निर्मिती' आराखड्याशी एकात्मिक करण्यात येईल.
- (४) पंचायती राज संस्था, अशा क्षमता-निर्मिती उपक्रमांचे आयोजन करण्यासाठी पूर्ण सहकार्य करतील आणि निवडून आलेले प्रतिनिधी व प्रशासकीय कार्यधारक यांच्या सहभागाची सुनिश्चिती करतील.
- (५) या तरतुदींतर्गत हाती घेतलेल्या कामांवरील खर्च, केंद्र सरकार आणि राज्य शासनाकडून विनिर्दिष्ट केल्याप्रमाणे, अनुज्ञेय प्रशासकीय आणि क्षमता-निर्मिती शीर्षामधून भागवण्यात येईल.

प्रकरण एकवीस

समारोप

ही योजना केंद्रीय अधिनियम आणि अधिनियमाच्या तरतुदींशी सुसंगत असेल.

राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(आप्पासो बाळाप्पा धुळाज)

सचिव
(रोजगार हमी योजना)
नियोजन विभाग.

PLANNING DEPARTMENT

Mantralaya, Madam Cama Marg, Hutatma Rajguru Chowk,
Mumbai 400 032, Dated the 25th June 2026.

NOTIFICATION

MAHARASHTRA EMPLOYMENT GUARANTEE ACT, 1977.

No. EGS-2026/C.R. No. 91/26/EGS-1.- In exercise of the powers conferred by sub-section (1) of section 3-A of the Maharashtra Employment Guarantee Act, 1977 (Mah. XX of 1978) as amended by the Maharashtra Employment Guarantee (Amendment) Ordinance, 2026 (Mah.Ord. VIII of 2026) and of all other powers enabling it in this behalf, the Government of Maharashtra hereby notifies the following Scheme, namely: —

CHAPTER I**PRELIMINARY**

1. *Short title and commencement.*- (1) This Scheme may be called the Maharashtra Employment Guarantee (Viksit Bharat—Guarantee for Rozgar and Ajeevika Mission [Gramin] Scheme), 2026.

(2) It shall come into force on the 1st July 2026.

2. *Definitions* :— (1) In this Scheme, unless the context otherwise requires,—

(a) “Act” means the Maharashtra Employment Guarantee Act, 1977 (Mah. XX of 1978) ;

(b) “Centrally Sponsored Scheme” shall have the same meaning as assigned to it in clause (e) of section 2 of the Viksit Bharat—Guarantee for Rozgar and Ajeevika Mission [Gramin] Act, 2025 (36 of 2025) (hereinafter referred to as “the Central Act”)

(c) “Central Council” means the Central Gramin Rojgar Guarantee Council as constituted under section 12 of the Central Act;

(d) “normative allocation” means the contribution of the Central Government to VB –G RAM G State Fund of Maharashtra constituted under section 12-A of the Act;

(e) “Viksit Bharat National Rural Infrastructure Stack” shall have the same meaning as assigned to it in clause (v) of section 2 of the Central Act;

(f) “Viksit Gram Panchayat Plan” shall have the same meaning as assigned to it in clause (w) of section 2 of the Central Act;

(g) “work” shall have the same meaning as assigned to it in clause (y) of section 2 of the Central Act.

(2) Words and expressions used but not defined in these Schemes shall have the meanings respectively assigned to them in the Maharashtra Village Panchayats Act (III of 1959); the Maharashtra Zilla Parishads and Panchayat Samitis Act, 1961 (Mah. V of 1962); the Maharashtra Municipal Councils, *Nagar Panchayats* and Industrial Townships Act, 1965 (Mah. XL of 1965); the Maharashtra Employment Guarantee Act, 1977 (Mah. XX of 1978) and the Viksit Bharat—Guarantee for Rozgar and Ajeevika Mission (Gramin) Act, 2025 (36 of 2025).

CHAPTER II

OBJECTIVES AND GUIDING PRINCIPLES

3. *Objectives.*- These Schemes have the following objectives, namely:-

(1) (a) The primary objective of this Scheme is to align the rural development framework with the national vision of Viksit Bharat @2047 by providing an enhanced statutory wage- employment guarantee of one hundred and twenty-five days in each financial year to such rural households whose adult members volunteer to undertake unskilled manual work, thereby enabling them to participate more effectively in the expanded livelihood security framework;

(b) Apart from this the State Government shall make provisions for securing work to every adult member of a rural household in addition to the statutory guarantee above mentioned for creation of productive durable assets, strengthening the livelihood resource base of the poor; proactively ensuring

social inclusion; and strengthening Panchayat Raj Institutions, meeting the conditions created by natural calamities such as heavy rains, floods, earthquakes, drought, scarcity, cyclones, etc.

(2) To focus on empowerment, growth, convergence and saturation through public works aggregating into forming Viksit Bharat National Rural Infrastructure Stack, with a thematic focus on water security through water-related works, core rural infrastructure, livelihood-related infrastructure and special works to mitigate extreme weather events.

(3) To facilitate adequate farm-labour availability during peak agricultural seasons and to ensure the compliance of the right to work of the rural household under the Act.

(4) To institutionalise convergence, saturation-driven planning and whole of Government delivery through Viksit Gram Panchayat Plans, integrated with the PM Gati Shakti to address the varying needs of village panchayats, powered by geospatial systems, digital public infrastructure, district and State planning mechanisms, with such plans aggregated at the block, district, State and National levels for the works taken up under VB – G RAM G State Fund of Maharashtra.

(5) To modernise governance, accountability and citizen engagement through a comprehensive digital ecosystem, including biometric authentication at various levels, global positioning system or mobile based worksite monitoring, real time management information system dashboards, proactive public disclosures and the use of Artificial Intelligence for planning, audits and fraud risk mitigation while implementing works taken up under VB – G RAM G State Fund of Maharashtra.

CHAPTER III

GUARANTEES, TIME LIMITS AND CONDITIONS

4. *Guarantee.* - (1) The State Government shall, in the rural area, provide work to every household whose adult members volunteer to do unskilled manual work, as guaranteed under sub-section (1) of section 5 of the Central Act and also make provision for securing work in addition to that.

(2) Every person who has done the work given to him under the Scheme shall

be entitled to receive wages at the wage rate for each day of work.

(3) The disbursement of daily wages shall be made on a weekly basis or in any case not later than a fortnight after the date on which such work was done.

(4) If an applicant for employment under the Scheme is not provided within fifteen days of receipt of his application seeking employment or from the date on which the employment has been sought in the case of an advance application, whichever is later, he shall be entitled to a daily unemployment allowance in accordance with the provision of section 3-D of the Act.

(5) In case the payment of wages is not made within fifteen days from the date of closure of the muster roll, the wage seekers shall be entitled to receive payment of compensation for the delay, at the rate of 0.05 per cent. of the unpaid wages per day of delay beyond the sixteenth day of closure of muster roll.

5. Conditions for demand.- (1) Every adult member of a registered household whose name appears in the Gramin Rozgar Guarantee Card, shall be entitled to apply for unskilled manual work under the Scheme; and every such application shall be compulsorily registered, and a receipt issued with the date, which shall be entered in the given digital platform.

(2) The State shall proactively verify the requirements of the Vulnerable Groups and provide them with work.

(3) Application for work may be oral or written and made to the Ward member or to the Gram Panchayat or to the Programme Officer or any person authorised by the State Government or through digital platforms, or through any other means authorised by the State Government.

(4) Applications for work may be filed individually or for a group together.

CHAPTER IV

PLANNING FRAMEWORK

6. Viksit Gram Panchayat Plan (VGPP).- (1) A future-ready, convergence based local development plan aligned with the vision of Viksit Bharat @2047, formulated by the Gram Panchayat through a participatory and evidence-based process, and serving as the basis for identification and prioritisation of

works under this Scheme for the works to be taken up under VB – G RAM G State Fund of Maharashtra.

(2) There shall be, for the works to be taken up under VB – G RAM G State Fund of Maharashtra, a systematic and participatory planning exercise undertaken at each tier of the Panchayati Raj Institution in accordance with the specified methodology. The Viksit Gram Panchayat Plans shall be prepared by the gram panchayats using GIS-based tools, PM Gati Shakti layers and other digital public infrastructure, and placed before the Gram Sabha for approval. Works proposed to be undertaken by the other panchayats at the level of Taluka, District or other implementing agencies shall likewise be placed before the respective *panchayats* along with the expected outputs and outcomes. The Viksit Gram Panchayat Plans shall be aggregated at the Block, District and State levels to ensure coherence with sectoral priorities, broader rural development strategies, and saturation-based planning for comprehensive coverage of eligible assets and outcomes across all Gram Panchayats. All works emerging from the Viksit Gram Panchayat Plans shall be consolidated into the Viksit Bharat—National Rural Infrastructure Stack.

(3) Every Gram Panchayat shall prepare saturation-mode plans based on its classification into Category A, B, C, etc., determined based on development parameters, including proximity to urban areas, to address the varying needs of the Panchayats. All such works shall be drawn exclusively from the approved Viksit Gram Panchayat Plan, prepared using PM Gati Shakti, GIS-based tools and other digital public infrastructure.

(4) Annual plans, for the works to be taken up under VB – G RAM G State Fund of Maharashtra, may be prepared on the basis of the normative allocation.

(5) The works to be taken up under VB – G RAM G State Fund of Maharashtra, shall be identified in the Viksit Gram Panchayat Plans to be executed through various Central, State and local schemes in convergence. The Schemes to be taken up for such convergence shall be notified by the Central Government.

(6) While preparing Viksit Gram Panchayat Plans and annual labour demand, no work to be taken up under VB – G RAM G State Fund of Maharashtra, shall be proposed for execution during notified peak agricultural periods. For the

purpose of giving effect to the statutory guarantee of rural employment to household under section 3 of the Act, the Maharashtra State shall make provisions for securing work under the Employment Guarantee Fund constituted under sub-section (1) of section 12 of the Act.

7. Framework for Convergence and Integrated Planning.- A Unified Convergence Framework shall be established for coherent planning, execution and monitoring of all works undertaken in rural areas, and for this purpose

(1) All Central, State or local schemes, as may be notified by the Central Government for the purpose of convergence and saturation-based planning, shall be brought under a unified planning process anchored in the Viksit Gram Panchayat Plans.

(2) All existing assets and proposed works, whether funded under this Scheme or through any other Central, State or local scheme, shall be mandatorily registered and tracked through the Viksit Bharat—National Rural Infrastructure Stack using the designated digital portal, which shall maintain a comprehensive register of rural public works, prevent duplication, integrate departmental investments, and align all works with saturation outcomes.

(3) Single digital backbone for rural public works covering water security, core rural infrastructure, livelihood-related infrastructure, and special works to mitigate extreme weather events; and all planning shall follow a strict bottom-up process beginning with the preparation of the Viksit Gram Panchayat Plan, which shall be successively aggregated at the Block, District and State levels, and the aggregated State Plan shall be placed before the State Level Steering Committee for approval. Annual plans would be prepared on the basis of the normative allocation for works to be taken up under VB – G RAM G State Fund of Maharashtra.

(4) Viksit Bharat National Rural Infrastructure Stack shall guide States, Districts and Panchayati Raj Institutions in identifying priority infrastructure gaps, standardising work designs, and ensuring that public investments contribute measurably to saturation outcomes at the gram panchayat, block and district levels.

(5) This institutional architecture shall ensure a single-plan, multi-funding approach, promote convergence across departments and schemes, and align all

rural development efforts with the Viksit Bharat @2047 vision of creating productive, resilient and transformative rural assets.

CHAPTER V

STATE INSTITUTIONAL ARCHITECTURE

8. State Gramin Rozgar Guarantee Council.- (1) At the state level, there shall be a State Gramin Rozgar Guarantee Council, which shall be called the "Maharashtra State Gramin Rozgar Guarantee Council". The Maharashtra State Gramin Rozgar Guarantee Council shall have a state-level General Assembly, which shall consist of the following office bearers and members, namely:-

- (i) Chief Minister, Government of Maharashtra - Chairperson.
 - (ii) Minister, Employment Guarantee Scheme- Vice-Chairperson.
 - (iii) Ministers of Finance, Water Resources, Revenue and Forest, Water Conservation, Public Works, Agriculture, Tribal and Scheduled Caste Welfare, Labour, Law and Judiciary, Social Welfare, Planning, Rural Development and Panchayat Raj and other Department of the Government of Maharashtra.
 - (iv) Chief Secretary, Government of Maharashtra.
 - (v) Secretary or Principal Secretary or Additional Chief Secretary of the respective Department.
 - (vi) Commissioner, Viksit Bharat—Guarantee for Rozgar and Aajeevika Mission (Gramin)- Maharashtra - Member Secretary.
 - (vii) At least fifteen non-official members nominated by the State Government, representatives of Panchayati Raj Institutions, representatives of non-governmental organizations and weaker sections of the society.
- (2) The terms and conditions subject to which the Chairperson and members of the State Council may be appointed and the time, place and procedure of the meetings (including the quorum at such meetings) of the Council shall be notified as Rule separately.
- (3) The duties and functions of the Maharashtra State Gramin Rozgar

Guarantee Council,-

- (i) advising the State Government on all matters concerning the Scheme and its implementation in the State;
- (ii) reviewing the monitoring and redressal mechanisms from time to time and recommending improvements;
- (iii) monitoring the implementation of Act and the Scheme in the State and coordinating such implementation with the Central Council;
- (iv) preparing the annual report to be laid before the State Legislature by the State Government;
- (v) any other duty or function as may be assigned to it by the Central Council or the State Government.

(4) The State Council shall have the power to undertake an evaluation of the Scheme operating in the State and for that purpose to collect or cause to be collected statistics pertaining to the rural economy and the implementation of the Scheme and Programmes in the State.

9. State Level Steering Committee.- (1) At the State level, there shall be a State Level Steering Committee, to provide operational guidance, coordination, and monitor the implementation of the Scheme.

(2) The State Level Steering Committee shall be presided over by the Chief Secretary of the State or by an officer not below the rank of Additional Chief Secretary nominated by the State Government and shall comprise of the following members, namely:—

- (i) Principal Secretary or Secretary of Employment Guarantee Scheme (Planning) Department;
- (ii) the Commissioner (Viksit Bharat—Guarantee for Rozgar and Aajeevika Mission (Gramin)- Maharashtra);
- (iii) Principal Secretaries or Secretaries of relevant Departments of the State;
- (iv) such number of subject-matter experts, as may be determined by the State
- (v) representatives of technical or research institutions; and
- (vi) one member nominated by the Department of Rural Development, Ministry of Rural Development, Government of India.

(3) The State Level Steering Committee shall—

- (i) oversee State wide planning and convergence with other programmes;
- (ii) review of district performance and ensure timely preparation of the aggregate State plan;
- (iii) coordinate with the National Level Steering Committee and implement directions issued therefrom;
- (iv) support digital systems, monitoring arrangements, and process improvements at the State level; and
- (v) perform such other functions as may be assigned to it by the State Government.

10. Intermediate Panchayats.- (1) The Panchayats at the district, Panchayat Samiti and village levels shall be the Principal Authorities for planning, implementation and monitoring of the Scheme made under the Act.

(2) The Panchayat at the District level, shall oversee and coordinate implementation of the Scheme in the District, including finalisation and approval of the aggregate District Level Plan, supervision and monitoring of works, ensuring convergence, and perform such other functions as may be assigned to it by the State Government.

(3) The Panchayat at the Panchayat Samiti level, shall prepare and finalise the aggregate Block level plan, support Gram Panchayats in planning and implementation, supervise works at Gram Panchayat and Block levels, and facilitate convergence with line departments.

(4) Annual plans shall be prepared on the basis of the normative allocation for the works to be taken up under VB – G RAM G State Fund of Maharashtra.

(5) The Gram Panchayat shall register households, receive and process applications for work, prepare the Viksit Gram Panchayat Plans, execute the works assigned to it, maintain such records as may be specified by the State Government, and discharge such other responsibilities as may be entrusted to it under the Scheme.

11. District Programme Co-ordinator (DPC).- (1) District Collector shall be designated as the District Programme Co-ordinator for the implementation of the Scheme in the District.

(2) The District Programme Co-ordinator shall be responsible for the

implementation of the Scheme in the District in accordance with the provisions of this Scheme and the rules made thereunder.

(3) The functions of the District Programme Co-ordinator shall be as follows, namely:—

(i) the District Programme Co-ordinator shall be responsible for the consolidation and finalisation of the District aggregate plan and shall oversee convergence, implementation and monitoring of the Scheme at the district level in accordance with the provisions of the Act;

(ii) the District Programme Co-ordinator shall ensure compliance with the provisions of this Scheme and with the directions and guidelines issued by the State Government, and shall accord such administrative sanctions and clearances as may be required for the timely and effective implementation of the Scheme, including those relating to digital, geospatial and monitoring systems;

(iii) the District Programme Co-ordinator shall coordinate with Programme Officers, and shall review, monitor and supervise their performance using the monitoring framework, management information system and accountability mechanisms established under the Act and Scheme;

(iv) the District Programme Co-ordinator shall conduct periodic inspections of works undertaken under the Scheme, ensure adherence to quality and productivity standards, and shall redress the grievances of applicants through digital public infrastructure and designated grievance redressal systems issued or notified by the State Government.

4. The District Programme Co-ordinator, shall prepare an aggregate plan for the district under his jurisdiction by consolidating the approved Viksit Gram Panchayat Plans and aggregated Panchayat Samiti Plans and the proposals received from the Zilla Parishads.

12. Joint District Programme Co-ordinator. - The Chief Executive Officer of Zilla Parishad or any other district level officer of appropriate rank as the State Government may decide, shall be designated as the Joint District Programme Co-ordinator. The Joint District Programme Co-ordinator shall assist the District Programme Co-ordinator, in implementation of the Scheme and

carrying out his functions under the Act and the Scheme made thereunder in respect of Zilla Parishad, Panchayat Samiti and Gram Panchayat concerned. The State Government shall delegate such administrative and financial powers to the District Programme Co-ordinator and Joint District Programme Co-ordinator as may be required to enable them to carry out their functions under the Act.

Programme Officer (Block Level).- (1) The Tahsildar or any other officer of the appropriate rank, as the State Government may decide, shall be designated as the Programme Officer for the implementation of the Scheme in the Taluka. The Block Development Officer of the Panchayat Samiti or any other taluka level officer of appropriate rank as the State Government may decide, shall be designated as the Joint Programme Officer:

Provided that, the State Government may also designate any officer of the appropriate rank for any rural area within the Panchayat Samiti area, as the Additional or Special Programme Officer.

(2) The Programme Officer and Joint Programme Officer shall, in such manner as the State Government or District Programme Co-ordinator may, by order direct, assist the Panchayat Samiti in discharging its functions under the Act and any Scheme made thereunder.

(3) The State Government may, by order, direct that all or any of the functions of the Programme Officer shall be discharged by a Joint Programme Officer, Additional Programme Officer or Special Programme Officer.

(4) The Programme Officer shall be responsible for matching the demand for employment with the employment opportunities arising from works in the area under his jurisdiction.

(5) The Programme Officer shall prepare an aggregate plan for the Block under his jurisdiction by consolidating the approved Viksit Gram Panchayat Plans and the proposals received from Gram panchayats.

(6) Without prejudice to the generality of clause (2), the functions of the Programme Officer shall include—

(i) monitoring all works and projects undertaken by the Gram Panchayats and other implementing agencies including local bodies within the Block, ensuring alignment with the Viksit Gram Panchayat Plans;

(ii) sanctioning and ensuring payment of unemployment allowance to eligible households in accordance with the provisions of the Principal Act;
(iii) ensuring prompt and fair payment of wages to all labourers employed under the Scheme within the Block, including through digital and biometric authenticated payment systems, as may be specified by the State Government;

(iv) ensuring that regular social audits of all works within the jurisdiction of each Gram Panchayat are conducted by the Gram Sabha, and that timely and appropriate action is taken on objections and findings arising from such audits;

(v) dealing promptly with all complaints and grievances relating to the implementation of the Scheme within the Block, through the grievance redressal mechanisms established under section 6-1F of the Act;

(vi) ensuring the geo-tagging, digital recording, and management information system reporting of all works undertaken within the Block, and compliance with monitoring, productivity, and transparency framework, specified by the State Government under the Act;

(vii) facilitating inter-departmental convergence at the Block level to support saturation-driven planning and the execution of works under the Scheme; and

(viii) any other function as may be assigned to him by the District Programme Coordinator and the State Government under the Act.

(7) The Programme Officer shall perform his function under the direction, control and superintendence of the District Programme Coordinator.

13. Responsibilities of Gram Panchayat.- The Gram Panchayat, with respect to the implementation of works to be taken up under VB – G RAM G State Fund of Maharashtra, shall be responsible for—

(i) registration of households and issuance of Gramin Rozgar Guarantee Cards;

(ii) receiving work applications and maintaining records of Gramin Rozgar Guarantee Cards;

(iii) preparing the Viksit Gram Panchayat Plans;

(iv) every Gram Panchayat shall, after considering the recommendations of the

Gram Sabha and the Ward Sabhas, keeping in view of the demand for works, prepare a Viksit Gram Panchayat Plan on saturation basis;

(v) Annual plans would be prepared on the basis of the normative allocation;

(vi) the Programme Officer shall allocate at least fifty per cent. of the works in terms of its cost under the Scheme to be implemented through the Gram Panchayats;

(vii) the Programme Officer shall supply each Gram Panchayat with

(a) the muster rolls for the works sanctioned to be executed by it;

(b) list of employment opportunities available elsewhere to the residents of the Gram Panchayat;

(xiii) the Gram Panchayat shall allocate employment opportunities among the applicants and ask them to report for work;

(ix) the works taken up by a Gram Panchayat under the Scheme, shall meet the required technical standards and measurements;

(x) executing works allotted to it by the Programme Officer; and

(xi) a Gram Panchayat may take up any work under the Scheme from Viksit Gram Panchayat Plan within the area of the Gram Panchayat, as may be sanctioned by the Programme Officer.

14. Social Audit by Gram Sabha.- (1) The Gram Sabha, shall monitor and review the execution of all works undertaken under the Scheme within the jurisdiction of the Gram Panchayat, in accordance with the provisions of the Act.

(2) The Gram Sabha shall conduct regular social audits of all works taken up under the Scheme within the Gram Panchayat.

(3) The Gram Panchayat shall make available to the Gram Sabha all records and documents required for conduct of the social audit, including muster rolls, bills, vouchers, measurement books, sanction orders, digital records, geo-tagged photographs, and all other connected books of account and papers, whether maintained in physical or electronic form.

CHAPTER VI

REGISTRATION AND ROZGAR GUARANTEE CARD

15. Registration of households.- (1) *Household Registration.*—The adult

member of every household residing in any rural area and willing to undertake unskilled manual work, may submit the names, ages and address of the household to the Gram Panchayat within whose jurisdiction they reside, for the purpose of registration of the household and issuance of a Gramin Rozgar Guarantee Card.

(2) Special Gramin Rozgar Guarantee Card, where the job seeker is—

- (a) a single woman: or
- (b) a person with disability; or
- (c) persons above sixty years of age; or
- (d) a released bonded labourer; or
- (e) a person belonging to a Particularly Vulnerable Tribal Group; or
- (f) a transgender person.

(3) The Special Gramin Rozgar Guarantee Card of a distinct colour, shall ensure special protection in the providing work, work evaluation, and worksite facilities, as applicable.

16. Issue of Gramin Rozgar Guarantee Card.- (1) It shall be the duty of the Gram Panchayat, after making such enquiry, as it deems fit, to issue a Gramin Rozgar Guarantee Card within fifteen days from the date of receipt of such application, containing therein a unique Gramin Rozgar Guarantee Card number with details of the registered adult members of the household, their photos, Bank or Post office account number, insurance policy number and the Aadhaar numbers, if any.

(2) The Gramin Rozgar Guarantee Card issued, shall be valid for three years.

(3) After which it may be renewed after due verification.

(4) No Gramin Rozgar Guarantee Card shall be cancelled except on any of the following grounds—

- (a) where it is found to be a duplicate;
- (b) where the entire household has permanently migrated to a place outside the jurisdiction of the Gram Panchayat and no longer resides in the village; or
- (c) where all adult members of the registered household are deceased.

(5) The State Government shall make arrangements for updating the following details in the Gramin Rozgar Guarantee Card regularly while mentioning the

key guarantees under the Scheme are clearly listed as follows:—

- (a) number of days for which work was demanded;
- (b) number of days of work allocated;
- (c) description of the work allocated along with the muster roll number;
- (d) measurement details;
- (e) unemployment allowance, if any, paid;
- (f) date-wise amount of wages paid;
- (g) delay compensation paid if any;
- (h) asset provided, if any.

(6) Every worker shall have an opportunity of being heard and register any grievance either orally or in writing, at all implementation levels for disposal as per the provisions of the Grievance Redressal Mechanism under the Scheme.

17. Issuance of Gramin Rozgar Guarantee Card in Case of Dislocation.-

(1) Notwithstanding anything contained in this Scheme, in the event of any State calamities such as flood, cyclone, tsunami, earthquake etc., resulting in mass dislocation of rural population, the adult members of rural households of areas so affected may—

- (a) seek for registration and get Gramin Rozgar Guarantee Card issued by the Gram Panchayat or Programme Officer of the area of temporary relocation;
- (b) submit written or oral applications for work to the Programme Officer or the Gram Panchayat of the area of temporary relocation; and
- (c) apply for re-registration and re-issuance of Gramin Rozgar Guarantee Card in the event of any loss or destruction.

(2) The details of such Gramin Rozgar Guarantee Cards shall be intimated to the District Programme Coordinator.

(3) In the event of restoration of normalcy, the Gramin Rozgar Guarantee Card so issued shall be re-endorsed at original place of habitation and clubbed with the original Gramin Rozgar Guarantee Card on being retrieved.

(4) The number of days of employment provided shall be counted while computing 125 days of guaranteed employment per household for the works to

be taken up under VB – G RAM G State Fund of Maharashtra.

CHAPTER VII

DEMAND FOR WORK AND ALLOTMENT

18. Demand for Work.- (1) Every adult member of a registered household whose name appears in the Gramin Rozgar Guarantee Card, shall be entitled to apply for unskilled manual works to be taken up under VB – G RAM G State Fund of Maharashtra; and every such application shall be compulsorily registered, and a receipt issued with the date, which shall be entered in the given digital platform.

(2) The State shall proactively verify the requirements of the vulnerable Groups and provide them with work.

(3) Application for work may be oral or written and made to the Ward member or to the Gram Panchayat or to the Programme Officer or any person authorised by the State Government or through digital platforms, or through any other means authorised by the State Government.

(4) Applications for work may be filed individually or for a group together.

(5) There shall be no limit on the number of days of employment for which a person may apply, or on the number of days of employment actually provided to him as per section 3 of the Act.

(6) Normally, applications for work must be for at least six days of continuous work.

(7) Provision shall be made in the Scheme for advance application, that is, application which may be submitted earlier than the date from which employment is sought.

(8) Provision shall be made in the Scheme for submission of multiple applications by the same person provided that the corresponding periods for which employment is sought do not overlap.

19. Allocation of Work.- (1) The Gram Panchayat and Programme Officer shall ensure that every applicant shall be provided unskilled manual work in accordance with the provisions of the Scheme within fifteen days of receipt of an application or the date from which he seeks work in case of advance application, whichever is later.

- (2) Priority shall be given to women in such a way that at least one-third of the beneficiaries shall be women who have registered and requested for the works to be taken up under VB – G RAM G State Fund of Maharashtra. Efforts to increase participation of single women and the person with disabilities shall be made.
- (3) Applicants who are provided with work shall be so intimated in writing, by means of a letter sent to him at the address given in the Gramin Rozgar Guarantee Card or through any other effective mode of communication or by a public notice displayed at the office of the Panchayats at district, Block or village level.
- (4) A list of persons who are provided with the work shall be displayed on the notice board of the Gram Panchayat and at the office of the Programme Officer and at such other place as the Programme Officer may deem necessary and the list shall be open for inspection by the State Government and any interested person.
- (5) As far as possible, the employment shall be provided within a radius of five kilometers of the village where the applicant resides at the time of applying.
- (6) A new work under the VB – G RAM G State Fund of Maharashtra, can be commenced if at least ten labourers become available for work, provided that this condition shall not be applicable for new works, as determined by the State Government, in hilly areas and in respect of afforestation works.
- (7) In case the employment is provided outside the radius of five kilometers, the labourers shall be paid ten per cent. of the wage rate as extra wages to meet additional transportation and expenses for living.
- (8) A period of employment shall be for at least six days continuously, with not more than six days in a week.

CHAPTER VIII

MUSTER ROLLS, ATTENDANCE AND MEASUREMENT

20. Muster rolls.- The muster rolls for works to be taken up under the VB – G

RAM G State Fund of Maharashtra, shall be maintained through digital systems and shall comply with the following requirements—

1. Each muster roll shall be in English and the local language and have a unique electronically generated identity number (e-muster) issued through the management information system.
2. The muster roll shall include the names of all workers who have demanded or been allocated work and shall be authenticated by the authorised functionary of the Gram Panchayat or the Programme Officer.

21. Attendance recording.- Attendance at the worksite shall be recorded daily by an authorised person using biometric attendance systems, and all attendance details shall be made available for public viewing on a daily basis through the designated management information system.

22. Measurement of work.- (1) Payment of wages shall only be made based on measurements taken at the worksite by authorised technical personnel within three days of the closure of the muster roll, and recorded digitally through systems integrated with the designated management information system.

(2) The State Government shall ensure the deployment of adequate technical personnel to enable timely measurement. Suitable persons may be trained and deployed, with delegated technical responsibilities, and shall be paid wages at skilled rates.

CHAPTER IX

WAGE PAYMENT AND DELAY COMPENSATION

23. Wage payment.- (1) Wage rate to be paid to the worker shall be decided and notified by the State Government. However, additional amount to the wage rate may be notified by the State Government for different unskilled manual work and for different areas.

(2) The disbursement of daily wages shall be made on a weekly basis or in any case not later than a fortnight after the date on which such work was done.

24. Mode of payment.- (1) The payment of wages shall, unless so exempted by the State Government, be made through the individual savings accounts of the workers in the relevant Banks or Post Offices

25. Delay compensation.- (1) In case the payment of wages is not made within

fifteen days from the date of closure of the muster roll, the wage seekers shall be entitled to receive payment of compensation for the delay, at the rate of 0.05 per cent. of the unpaid wages per day of delay beyond the sixteenth day of closure of muster roll.

(2) Any delay in payment of compensation beyond a period of fifteen days from the date it becomes payable, shall be considered in the same manner as the delay in payment of wages.

(3) For the purpose of ensuring accountability in payment of wages and to calculate culpability of various functionaries or agencies, the States shall divide the processes leading to determination and payment of wages into various stages for the works to be taken up under VB – G RAM G State Fund of Maharashtra such as,—

- (a) measurement of work;
- (b) computerising the muster rolls;
- (c) computerising the measurements;
- (d) generation of wage lists; and

(e) uploading Fund Transfer Orders (FTOs), and specify stage-wise maximum time limits along with the functionary or agency which is responsible for discharging the specific function.

(4) The computer system shall have a provision to automatically calculate the compensation payable based on the date of closure of the muster roll and the date of deposit of wages in the accounts of the wage seekers.

(5) District Programme Coordinator and Programme Officer shall pay the compensation upfront after due verification within the time limits as specified above and recover the compensation amount from the functionaries or agencies who are responsible for the delay in payment.

(6) The number of days of delay, the compensation payable and actually paid shall be reflected in the Management Information System.

CHAPTER X

UNEMPLOYMENT ALLOWANCE

26. Eligibility.- (1) If an applicant for employment under the Scheme is not provided such employment within fifteen days of receipt of his application

seeking employment or from the date on which the employment has been sought in the case of an advance application, whichever is later, he shall be entitled to a daily unemployment allowance in accordance with the provision of sub-section (1) of section 3-D of the Act.

(2) No such rate shall be less than one-fourth of the notified wage rate for the first thirty days during the financial year and not less than one-half of the wage rate for the remaining period of the financial year

27. Procedure.- (1) The unemployment allowance payable to the household of an applicant jointly, shall be sanctioned and disbursed by the Programme Officer or such local authority (including the Panchayat at the District, Block or village level).

(2) Every payment of unemployment allowance shall be made or offered not later than fifteen days from the date on which it became due for payment.

CHAPTER XI

CATEGORIES OF WORKS AND ELIGIBILITY CRITERIA FOR INDIVIDUAL BENEFICIARY WORKS TO BE TAKEN UP UNDER VB – G RAM G STATE FUND OF MAHARASHTRA

28. Works & Categories under the Scheme- (1) *Focus of the Scheme—*
Classification of Works: The Scheme shall focus on the following categories of works, as identified in the Viksit Gram Panchayat Plans and aggregated into the Viksit Bharat National Rural Infrastructure Stack.

(2) The works to be taken up under the Scheme, shall fall under the following Categories, together with their thematic focus and intended outcomes, namely:—

A. Category I—Water-Related Works (for Water Security)—

(a) The focus shall include conservation, irrigation, groundwater recharge, source sustainability, rejuvenation of water bodies, watershed development and afforestation and the Illustrative works include—

(i) construction of canals, flood or diversion channels, check dams, gully plugs and underground dykes;

(ii) construction or rejuvenation of ponds, percolation tanks, recharge pits, recharge shafts, injection wells and associated water harvesting structures;

(iii) irrigation open wells, micro-irrigation channels and field water distribution systems;

(iv) reclamation of community waterlogged land;

(v) afforestation and plantation works linked with soil and moisture conservation;

(vi) rooftop rainwater harvesting and other decentralised; and

(vii) recharge systems.

(b) Intended Outcomes—Strengthening of water security through integrated water resource management, recharge and conservation for long-term climate resilience.

B. Category II—Core Rural Infrastructure—

(a) Thematic focus shall include core civic, social, governance and service-delivery infrastructure relating to education, health, drinking water, sanitation, connectivity, renewable energy and community services and the Illustrative works include—

(i) construction or up gradation of rural roads, culverts, cross- drainage structures and village connectivity facilities;

(ii) construction of Gram Panchayat Bhawans, Anganwadi centres, rural libraries and other public buildings;

(iii) construction of school infrastructure, including kitchen sheds, additional classrooms, laboratories, compound walls and playgrounds;

(iv) crematoria and community infrastructure;

(v) solid and liquid waste management assets, including stabilising ponds, community sanitary complexes, and waste segregation and collection centres;

(vi) installation of solar lighting systems and other renewable rural energy infrastructure;

(vii) village parking areas, transport sheds and other common rural amenities;

(viii) rural housing works permissible under the schemes of the Central Government, including those permitted under the Pradhan Mantri Awas Yojana—Gramin; and

(ix) repair and maintenance of works created under the Jal Jeevan Mission for

ensuring water supply.

(b) *Intended Outcome*—Creation of foundational civic and social infrastructure ensuring basic amenities, improved service access and enhanced quality of life in rural areas.

C. Category III—*Livelihood-related Infrastructure*—

(a) Thematic focus shall include productive assets and facilities that enhance rural livelihoods through agriculture, livestock, fisheries, value addition, skilling and enterprise development and the Illustrative works include—

- (i) construction of training-cum-skill development centres and work sheds for livelihood activities;
- (ii) rural *haats* or weekly markets and other market infrastructure;
- (iii) food grain storage buildings, agricultural produce storage structures, cold storage units and other agri-value chain infrastructure;
- (iv) buildings for Self Help Groups and federation-level institutions;
- (v) compost structures, including vermicompost and NADEP units;
- (vi) development of *silvipasture* grasslands, dairy infrastructure and shelters for cattle, goats, pigs, poultry and other livestock;
- (vii) fisheries-related infrastructure, including fish drying yards;
- (viii) raising of nurseries and production of building material; and
- (ix) Integrated projects promoting circular and cyclical economy models, as may be approved by the Central Government.

(b) *Intended Outcome*—Strengthening of sustainable livelihoods, value addition, enterprise development and self-reliant rural economies.

D. Category IV—*Special works to mitigate Extreme Weather Events and Disaster Preparedness*—

(a) Thematic focus shall include disaster risk reduction, climate adaptation, and protection of rural communities and assets from floods, cyclones, storms, droughts, landslides, forest fires and other extreme weather events and the Illustrative works include—

- (i) construction of cyclone shelters, flood shelters and multipurpose disaster resilient structures;
- (ii) construction of diversion channels, embankments and other disaster-mitigation works;

- (iii) stabilising ponds and water structures for flood management;
 - (iv) post-disaster rehabilitation, restoration and repair of rural roads and community assets;
 - (v) windbreak and shelterbelt plantations;
 - (vi) forest fire management works, including fire; and
 - (vii) breaks, fuel buffer zones and allied measures.
- (b) Intended Outcome—** Creation of climate-resilient villages capable of withstanding extreme weather conditions.
- (3) Any other public work which may be notified by the State Government.
- (4) Maintenance of rural public assets created under the Act.
- (5) Works for individual beneficiaries, including but not limited to housing-related works under the Pradhan Mantri Awaas Yojana—Gramin, sanitation-related works, and other beneficiary-oriented developmental works undertaken under various schemes of the Central Government from time to time and expressly notified for inclusion under the Scheme, may also be taken up. The eligibility of such beneficiaries shall be as notified by the Central Government, aligned with the eligibility criteria specified under the respective Central Government schemes, with all such works conforming to the norms, standards and guidelines as may be issued.

29. Eligibility Criteria of the Beneficiary for Individual Beneficiary Work -

Without prejudice to the generality of the above, works creating individual assets as notified by the State Government shall be prioritised on land or homestead owned by households belonging to—

- (a) the Scheduled Castes;
- (b) the Scheduled Tribes;
- (c) nomadic tribes;
- (d) denotified tribes;
- (e) economically weaker sections of the society as identified based on criteria notified by the Central Government;
- (f) women-headed households;
- (g) households headed by persons with disabilities;
- (h) beneficiaries of land reforms;

- (i) beneficiaries under the Pradhan Mantri Awaas Yojana—Gramin (PMAY-G); and
- (j) beneficiaries under the Scheduled Tribes and Other Traditional Forest Dwellers (Recognition of Forest Rights) Act, 2006 (2 of 2007), and after exhausting the eligible beneficiaries under the above categories, works may be taken up on the lands of small or marginal farmers as identified on the basis of criteria notified by the Central Government, subject to such conditions as may be notified by the Central Government, including the requirement that such households possess a valid job card and have at least one adult member willing to work on the project undertaken on their land or homestead.

CHAPTER XII

WORKSITE MANAGEMENT AND SAFETY

30. Facilities at worksites.- (1) For the purpose of transparency at the worksite, the following shall be ensured—

- (a) there shall be a project initiation meeting in which various provisions of the work shall be explained to the workers;
 - (b) a copy of the sanction work order shall be available for public inspection at the worksite;
 - (c) measurement record of each work and details of the workers shall be available for public inspection;
 - (d) a Citizens' Information Board shall be put up at every worksite;
 - (e) updated regularly in the manner specified by the State Government; and
 - (f) the vigilance and Monitoring Committee set up according to the instructions of the State Government may check all works and its evaluation report will be recorded in the Works Register in the format specified by the State Government and submitted to the Gram Sabha during the Social Audit.
- (2) The facilities of safe drinking water, shade for children and periods of rest, first aid box with adequate material for emergency treatment for minor injuries and other health hazards connected with the work being performed shall be provided at the worksite.
- (3) In case the number of children below the age of five years accompanying

the women working at any site is five or more, provisions shall be made to depute one of such women workers to look after such children. The person so deputed shall be paid wage rate.

31. *Safety and accidents.*- (1) If any personal injury is caused to any person employed under the Scheme by any accident arising out of and in the course of his employment, he shall be entitled to such medical treatment as required, free of cost.

(2) Where hospitalisation of the injured worker is necessary, the State Government shall arrange for such hospitalisation including accommodation, treatment, medicines and payment of daily allowance which is not less than half of the wage rate.

(3) If a person employed under the Scheme meets with death or becomes permanently disabled by accident arising out of and in the course of employment, he or his legal heirs, as the case may be, shall be paid by the implementing agency an ex gratia as per entitlement under the Pradhan Mantri Suraksha Bima Yojana or as may be notified by the Government.

(4) If any personal injury is caused by accident to a child accompanying a person who is employed under the Scheme, such person shall be entitled to medical treatment free of cost; and in case of death or disablement of the child due to the said accident, *ex gratia* shall be paid to the legal guardians as determined by the State Government.

CHAPTER XIII

RESTRICTION ON UNDERTAKING WORKS DURING PEAK AGRICULTURAL SEASONS

32. Notification of Peak Agricultural Seasons.- . The State Government shall, in advance of each financial year, notify a period or periods aggregating to sixty days in a financial year, covering the peak agricultural seasons of sowing and harvesting, during which no works under VB - G RAM G State Fund of Maharashtra shall be undertaken.

33. Area-Specific Notifications.- (1) The State Government may issue distinct

notifications for different areas of the State, including districts, blocks or Gram Panchayats, having regard to—

- (a) agro-climatic zones;
- (b) local patterns of agricultural activities; and
- (c) such other relevant factors as may be considered necessary.

(2) Every notification issued under this provision shall have binding effect for the purposes of the Act.

34. Prohibition on Works during Notified Periods.- All authorities responsible for planning, sanctioning or executing works under the Scheme shall ensure that no work under the VB – G RAM G State Fund of Maharashtra is undertaken during the periods notified as peak agricultural seasons.

35. Scheduling of Works.- The Programme Officer and other implementing authorities shall, while approving the aggregated Viksit Gram Panchayat Plans and scheduling works to be taken up under the VB – G RAM G State Fund of Maharashtra, ensure that all works are taken up only outside the notified peak agricultural seasons.

CHAPTER XIV

ESTIMATE, SANCTIONING AND WORK EXECUTION

36. Estimates—(1) Technical Estimates and Standards for Works to be taken up under the VB – G RAM G State Fund of Maharashtra —Every work under this Scheme shall have a technical estimate and design sanctioned by an authority authorised by the State Government, based on the framework aligned with the Viksit Bharat National Rural Infrastructure Stack.

(2) For works involving construction, appropriate labour-intensive technologies, depending upon the availability of labour and the use of local materials, shall be employed to the extent feasible.

(3) Bills of quantities shall use clear and commonly understood terminology to ensure transparency for all stakeholders.

(4) Each work shall have a summary of the estimate, design and a technical note indicating the expected outputs and outcomes.

(5) All technical estimates, designs and outcome notes shall be generated or uploaded through digital systems integrated with the designated management

information system.

37. Administrative and Financial Sanctions— (1) Works finalised at the Gram Panchayat level through the approved Viksit Gram Panchayat Plan and aggregated at the Block and District levels shall be accorded administrative or financial sanction by the competent authority as per the requirements and within thirty days.

(2) The sanctioning authorities shall ensure that—

(a) the proposed works to be taken under VB – G RAM G State Fund of Maharashtra are drawn exclusively from the approved Viksit Gram Panchayat Plan;

(b) Annual plans would be prepared on the basis of the normative allocation under VB – G RAM G State Fund of Maharashtra;

(c) the works are consistent with thematic domains, and the Viksit Bharat National Rural Infrastructure Stack;

(d) all sanctioned works are taken up through the designated digital portal under the Principal Act.

38. Wage Linkage to Output and Schedule of Rates.- It shall be ensured that wages without any gender bias are linked to the quantum of work completed, in accordance with the Rural Schedule of Rates notified on the basis of time-and-motion studies for different types of work and different seasons, and revised periodically.

39. Special Schedule of Rates for Vulnerable Groups.- A separate Schedule of Rates shall be finalised for women, the elderly, persons with disabilities and persons with debilitating ailments to facilitate their productive participation in suitable categories of work.

40. Working Hours and Earning Norms.- (1) The Schedule of Rates shall be framed so that an adult person working for eight hours, inclusive of one hour of rest, can earn an amount equivalent to the notified wage rate.

(2) Working hours of an adult worker may be flexible but shall not extend beyond twelve hours in a day, including intervals for rest.

41. Inspection and Quality Control.- (1) The State Government shall ensure regular inspection and supervision of works by designated quality-control teams to verify adherence to quality standards, accuracy of measurements and

conformity of wage payments to the actual quantum of work executed. Inspection reports shall be uploaded to the management information system.

42. Completion of Ongoing Works.- At the time of opening new works to be taken up under the VB – G RAM G State Fund of Maharashtra, it shall be ensured that ongoing or incomplete works are prioritised for completion, subject to planning norms and the approved Viksit Gram Panchayat Plans.

43. Execution Without Contractors.- (1) No contractor shall be engaged for the execution of any work or component financed through expenditure under the Principal Act. All such works shall be executed directly by the implementing agencies in accordance with the processes laid down under the Scheme, including mandatory proactive disclosures and the social audit process.

(2) In cases of convergence where components of a work are financed under other schemes, the execution of those components may follow the norms of the converging scheme, including the use of contractors where permitted.

(3) As far as practicable, works executed by the programme implementation agencies shall be performed by using manual labour and no labour displacing machines shall be used.

44. Transparent Procurement of Materials.- All materials required for the execution of works shall be procured by the Gram Panchayat or the implementing agency through transparent procurement systems, including e-tendering processes, as specified by the State Government.

CHAPTER XV

FUNDING PATTERN AND FINANCIAL ARRANGEMENTS

45. A. Funding Pattern- for the works to be taken up under VB - G RAM G State Fund of Maharashtra constituted under sub-section (1) of section 12-A of the Act.-

Centrally Sponsored Scheme.- (1) The Scheme shall be implemented as a Centrally Sponsored Scheme.

(2) Cost Sharing between the Central Government and the State Government shall be 60:40, respectively, as provided under section 22 of the Central Act.

B. Funding Pattern- for the works to be taken up under Employment Guarantee Fund constituted under sub-section (1) of section 12 of the Act.-

The amount standing to the credit of the Employment Guarantee fund shall be expended in such manner and subject to such conditions as may be prescribed for the purpose of implementing the Scheme including for meeting the administrative charges and for making *ex-gratia* payments as provided under the Principal Act.

46. Financial Arrangements- (1) State-wise Normative Allocation: The Central Government shall determine, for every financial year, a State-wise normative allocation for implementation of the Scheme, under the VB – G RAM G State Fund of Maharashtra, based on such objective parameters as may be communicated from time to time.

(2) Expenditure Beyond Normative Allocation: Any expenditure incurred by the State Government over and above the State-wise normative allocation shall be borne by the State Government.

(3) Central Share of the VB – G RAM G State Fund of Maharashtra: The share of the Central Government, within the approved allocation, shall include expenditure towards—

(a) payment of wages for unskilled, semi-skilled and skilled labour engaged under the Scheme;

(b) the material component of works subject to the provisions contained in Schedule - I; and

(c) such administrative expenses as may be specified by the Government, including—

(i) salary and allowances of Programme Officers and supporting staff,

(ii) administrative expenses of the Scheme,

(iii) facilities required under the Principal Act, and

(iv) such other items as may be specified.

(4) **State Share of the VB – G RAM G State Fund of Maharashtra:** The share of the State Government, within the approved allocation, shall include expenditure towards.-

(a) payment of wages for unskilled, semi-skilled and skilled labour engaged under the Scheme;

(b) the material component of works; and

(c) such administrative expenses as may be specified, including—

(i) salary and allowances of Programme Officers and supporting staff,

(ii) administrative expenses of the Maharashtra State Gramin Rojgaar Guarantee Council,

(iii) facilities required under the Principal Act, and

(iv) such other items as may be specified.

(5) **Unemployment Allowance and Delay Compensation:** The State Government shall bear the expenditure towards unemployment allowance and delay compensation payable under the Scheme, as per the provisions notified/issued by the State Government.

(6) **Intra-State distribution of normative Allocation—**The State Government shall, upon receipt of the approved normative allocation for the VB – G RAM G State Fund of Maharashtra as per the Central Act, ensure equitable, need-based and transparent intra-State distribution of the allocation across districts and Gram Panchayats, taking into consideration the categorisation of Gram Panchayats and the assessed local needs for determining Gram Panchayat-wise allocations and corresponding district allocations; and the detailed methodology, parameters and procedural requirements for such distribution shall be notified under the Central Act.

(7) Out of the administrative costs allowed under the Scheme, at least one-third shall be utilised at the Gram Panchayat level to employ and pay the Gram Rozgar Sahayak, other technical personnel as per the work done and for other administrative expenses.

CHAPTER XVI

TRANSPARENCY AND PUBLIC DISCLOSURE

47. Proactive disclosure.- (1) Mandatory Public disclosure shall be undertaken

through digital systems integrated with the designated management information system and displayed at the village level for public scrutiny.

(2) Display at every worksite a “Janata Board” indicating details of the work, estimated labour days, material quantities in local terminology, and item-wise costs.

(3) Digital and physical display of number of days of employment provided, wage payments, material payments, guarantees under the Act, works approved under the Viksit Gram Panchayat Plan, and year-wise works taken up or completed by the Gram Panchayat and other implementing agencies.

(4) Public disclosure of all information relating to works, labour demand, employment provided, payments, material utilisation and physical progress under this Scheme shall be carried out through digital systems integrated with the designated portal. Weekly disclosures shall be automatically generated and displayed in a publicly accessible physical and digital formats. In addition, the Gram Panchayat shall convene weekly disclosure meetings in the Gram Panchayat Bhawan to present the status of works, payments, grievances and other relevant information before the community.

(5) District Programme Coordinator and Programme Officer shall ensure that their official websites are regularly updated in compliance with clause (b) of sub-section (1) of section 4 of the Right to Information Act, 2005 (22 of 2005), with all information on the Act available in free, downloadable electronic form.

(6) All accounts and records including muster rolls relating to the scheme shall be made available for public scrutiny free of cost. Any person desirous of obtaining a copy or relevant extracts therefrom may be provided such copies or extracts on demand not later than three working days from the date of receipt of application.

CHAPTER XVII

SOCIAL AUDIT

48. Conduct of Social Audit.- (1) All works under VB – G RAM G State Fund of Maharashtra, expenditures and guarantees under this Scheme shall be subject to social audit at least once every six months.

(2) The procedure, standards and modalities for conducting social audits shall

be as per the rules notified under the Act.

(3) Until such rules are notified, the provisions of the Mahatma Gandhi National Rural Employment Guarantee Audit of Schemes Rules, 2011 shall, *mutatis mutandis*, apply to the conduct of social audits under the Act.

49. Compliance with findings.- (1) Findings of the social audit shall be placed in the Gram Sabha.

(2) Corrective and recovery actions shall be initiated without delay.

(3) Action-taken reports shall be recorded in the MIS.

(4) Any misappropriation of amounts spent under the Scheme shall be recoverable under the relevant revenue laws for recovery prevailing in the State.

(5) The portion of such recoveries pertaining to the Central share shall be remitted to the Consolidated Fund of India through the mechanism established by the Central Government.

50. Annual Reporting.- The District Programme Coordinator, the Programme Officer and each Gram Panchayat shall prepare an annual report detailing facts, figures and achievements relating to the implementation of the Scheme within their jurisdiction. A copy of such report shall be made available to the public in physical or electronic form, on payment of such fee as may be specified in the Scheme.

CHAPTER XVIII

GRIEVANCE REDRESSAL AND OMBUDSPERSON

51. Grievance Redressal Mechanism: An effective grievance redressal mechanism shall be established for the Scheme under the VB – G RAM G State Fund of Maharashtra, comprising the following components, namely:—

(1) Institutional mechanisms for receiving grievances at the Ward, Gram Panchayat, Block and District levels, with at least one designated day each week when officials shall be mandatorily available to receive grievances;

(2) Every worker shall have an opportunity of being heard and register any grievance either orally or in writing, at all implementation levels for disposal as per the provisions of the Grievance Redressal Mechanism under the Scheme.

(3) Issuance of a dated acknowledgement for all grievances submitted in writing, telephonically, online, or orally to any authorised functionary;

- (4) Enquiry through spot verification or inspection and disposal shall be completed within seven working days of receipt of the grievance;
- (5) Upon completion of the enquiry, the concerned authority shall initiate immediate corrective action, and the grievance shall be resolved within fifteen days;
- (6) Failure to dispose of a grievance within seven working days at the level determined, shall be treated as a contravention of the provisions of the Act;
- (7) Where *prima facie* evidence of financial irregularity is revealed during preliminary enquiry or through findings of the social audit report, the District Programme Coordinator shall, after obtaining legal advice, ensure that a First Information Report is lodged and necessary proceedings initiated;
- (8) The concerned authority shall inform the complainant in writing, physically or digitally, of the conclusions of the enquiry and the steps taken for redressal;
- (9) Action taken on grievances received by all implementing agencies shall be placed before the meetings of the Intermediate Panchayat and the District Panchayat for review and monitoring;
- (10) Appeals against the orders of the Gram Panchayat shall lie before the Programme Officer; appeals against the orders of the Programme Officer shall lie before the District Programme Coordinator; appeals against the orders of the District Programme Coordinator shall lie before the State Grievance Redressal Authority or any officer designated by the State Government;
- (11) All appeals shall be filed within forty-five days from the date of the order;
- (12) All appeals shall be disposed of within thirty days from the date of receipt;
- (13) Any grievance not resolved within fifteen days at the Ward, Gram Panchayat, Block or District level shall be automatically escalated to the next higher level through digital systems integrated with the designated management information system, and such escalations shall be continuously monitored electronically.

52. Record maintenance and grievance redressal system.- The Gram Panchayat shall prepare and maintain or cause to be prepared and maintained such registers, vouchers and other documents in such form and in such manner as may be specified in the Scheme containing particulars of Gramin Rozgar Guarantee Cards and pass books issued, name, age and address of the head of

the household and the adult members of the households registered with the Gram Panchayat.

53. Ombudsperson.- The State Government shall appoint an Ombudsperson for each District to receive grievances, conduct enquiries and issue awards in accordance with the guidelines notified by the Central and the State Governments. The Ombudsperson shall operate through digital platforms integrated with the designated digital portal under the Act.

CHAPTER XIX

MONITORING, INSPECTION AND EVALUATION

54. Monitoring.- (1) The State Government shall monitor implementation at State, District and Block levels.

(2) Dashboards and analytical reports shall be maintained in the MIS.

55. Inspections.- A minimum prescribed percentage of works at each level shall be inspected every year.

(a) At Gram Panchayat Level- 100 percent of works executed during the year shall be inspected.

(b) At Block Level- At least 60 percent of works executed in different Gram Panchayats of the respective Block shall be inspected.

(c) At District Level- At least 10 percent of works executed in different Gram Panchayats of the respective District shall be inspected.

(d) At State Level- At least 2 percent of works executed in different Gram Panchayats across the State shall be inspected.

56. Evaluation.- (1) Independent evaluations shall be undertaken periodically to assess outcomes and impact.

(2) For ensuring measurable outcomes and real-time accountability, technology-enabled monitoring shall be mandated for tracking work execution and post-completion asset outcomes, supported by verified data systems and spatial technologies. Weekly public disclosures shall be reinforced through a comprehensive transparency framework. A Concurrent Evaluation Mechanism as specified by the Central Government, shall provide continuous vigilance and enable timely corrective action.

CHAPTER XX

TRAINING AND CAPACITY BUILDING

57. Training and Capacity Building.- (1) The State Government shall prepare and implement a **dedicated plan** for capacity building and strengthening of Panchayati Raj Institutions for effective planning, execution, supervision and monitoring of the Scheme.

(2) The capacity-building plan shall, inter alia, include activities relating to.-

(a) training of elected representatives and functionaries of Panchayati Raj Institutions on roles and responsibilities under the Scheme;

(b) Information, Education and Communication (IEC) initiatives to enhance awareness regarding the provisions of the Scheme, transparency mechanisms and community participation;

(c) digital literacy and orientation on the use of Management Information Systems, geo-tagging tools and other digital platforms;

(d) strengthening institutional systems in Panchayati Raj Institutions for record keeping, financial management, grievance redressal, social audit and asset maintenance.

(3) The plan shall be prepared annually, based on field requirements, and shall be integrated with the State Training and Capacity Building framework under the Scheme.

(4) Panchayati Raj Institutions shall extend full cooperation in organising such capacity- building initiatives and shall ensure participation of elected representatives and functionaries.

(5) Expenditure on activities undertaken under this provision shall be met from permissible administrative and capacity-building heads, as may be specified by the Central Government and the State Government.

CHAPTER XXI

This Scheme shall be read in harmony with the provisions of the Central Act and the Act.

By order and in the
name of the Governor,

(Appaso Balapa Dhulaj)
Secretary
(Employment Guarantee Scheme)
Planning Department.